

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Ústav dějin křesťanského umění

Petr Konopík

Cisterciáci a osecký klášter ve 20. století

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Tomáš Petráček, Ph.D., Th.D.

Praha 2014

Prohlášení:

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne: 28. 4. 2014

Petr Konopík

Bibliografická citace:

Cisterciáci a osecký klášter ve 20. století: Diplomová práce / Petr Konopík, vedoucí práce: doc. PhDr. Tomáš Petráček, Ph.D., Th.D. – Praha, 2014 – 66 s.

Anotace:

Tato diplomová práce je snahou popsat a reflektovat mnišský řád cisterciáků, jeho vznik, poslání a jeho přínos pro společnost, dále pak popsat události, které se odehrály v jednom z českých cisterciáckých klášterů. Tento řád vznikl ve Francii, proto také popisují příchod tohoto řádu do Čech. Hlavním těžištěm práce je český cisterciácký klášter v Oseku na teplicku, který se nachází na severu Čech poblíž státních hranic s Německem. Svoji práci soustřeďuji na události, které se odehrály ve 20. století. Stěžejním obdobím jsou události spojené s koncem 2. světové války a odsunem německých řeholníků, kteří byli předtím vězněni. Druhým obdobím jsou padesátá léta, kdy v klášteře zbudoval totalitní režim Československa internační tábor pro řeholníky. Práce stojí převážně na osobních svědectvích a historických kontextech dějin českého národa spojených se vztahem mezi státem a církví. V závěru se snažím popsat vizi do budoucnosti kláštera, jakožto areálu a duchovního života. Cílem práce je představit a popsat cisterciácký řád jako takový a popsat situaci tohoto řádu v jednom českém klášteře.

Klíčová slova

Osek, cisterciáci, salesiáni, klášter, výslechy

Title of the thesis:

Cistercians and Osek monastery in the 20th century.

Abstract:

The thesis aims to describe the Cistercian order and reflect upon it – upon its origins, its mission and its influence on society. It also recounts the events that happened in of the Czech Cistercian monasteries. The arrival of this order, which originated in France, is depicted. The main focus is put on the Czech Cistercian monastery in Osek within the Teplice region in the north of Bohemia, close to the border with Germany. The attention is especially given to the events, which happened in the 20th century, particularly those connected to the end of the Second World War, when the German monks were expelled after a period of imprisonment. Second important era came in the 1950's, when the monastery was turned into an internment camp for religious. The thesis is predominantly based on personal testimonies, which are put into the context of the Czech history – with special focus to the relation between the state and the Church. The conclusion proposes a vision for the future of the monastery as an important site and a place of spiritual life.

Key Words:

Osek, The Cistercians, The Salesians, monasteries, interrogation

Počet znaků (včetně mezer): 135 545

Obsah

Úvod	8
1. Dějiny řádu	10
1.1. Reformní úsilí a počátek nového řádu.....	10
1.2. Průlomová osobnost řádu - svatý Bernard.....	11
1.3. Zlomové období a pokles zájmu o vstup do řádu	12
1.4. Období od francouzské revoluce po současnost	13
2. Duchovní život cisterciáků	15
2.1. Spiritualita řádu.....	15
2.2. Úcta k Panně Marii.....	16
2.3. Řeholní oděv	16
3. Uspořádání klášterního komplexu	17
3.1. Uspořádání a vybavení kláštera	17
3.2. Členění kláštera.....	18
3.3. Umístění klášterního areálu v krajině.....	18
4. Historie řádu v českých zemích	20
4.1. Dějiny řádu v českých zemích	20
4.2. Pohnuté období cisterciáků v českých zemích	20
4.3. Vznik nové cisterciácké kongregace	21
5. Osecký klášter	22
5.1. Historie kláštera	22
5.2. Přehled představených kláštera Osek ve 20. století.	23
6. Historie ve 20.století	25
6.1. Od přelomu století po vznik Československa 1890-1918.....	25
6.2. Období od první republiky 1918 po rok 1938	25
6.3. Období od počátků druhé světové války 1938 po rok 1945.....	26
6.4. Těžké období a zkoušky roku 1945	28
6.5. Odsun německých cisterciáckých řeholníků	41
7. Komunistická vláda v Československu a jejich vliv na společnost.....	44
7.1. Exkomunikační dekrety.....	44
7.2. Příprava a průběh akce K.....	45
7.3. Církevní šestka.....	47
7.4. Zpráva české tiskové kanceláře	48
8. Internace	50
8.1. Internace v Oseku.....	50
8.2. Denní řád v centralizačních táborech.....	51

8.3.	Perzekuce salesiánských kněží a bohoslovců	52
8.4.	Vzpomínky na internační tábor Osek.....	54
8.5.	Hospodaření a život v internačním táboře.....	55
8.6.	Budování Charitního domu pro řádové sestry	57
8.7.	Konečné období internačního tábora.....	58
9.	Snaha o návrat německých oseckých cisterciáků zpět do Oseku	59
9.1.	Pražské jaro 1968.....	59
9.2.	Ustanovení převora německé osecké komunity.....	59
9.3.	Rok 1990 a volba oseckého opata.....	59
9.4.	Současnost	60
	Závěr.....	62
	Seznam použitých zkratk	64
	Seznam použitých pramenů a literatury	65

Úvod

Diplomová práce má za úkol objasnit a přiblížit cisterciácký řád, popsat historii vzniku řádu, protože se jedná o zreformovaný řád benediktinů, který se odkláněl od původního poslání. Nosným a hlavním motivem je zmapovat podrobnější informace o událostech spojených se severočeským cisterciáckým klášteřem Osek, od první zmínky klášteře z roku 1196 po současnost. Popsat celou historii od příchodu cisterciáků až do dnešní doby by přesáhlo rámec požadavků k diplomové práci, proto jsem si zvolil období událostí spojených s 20. stoletím.

Ke zpracování této práce mne vedla osobní přízeň k tomuto řádu, který jsem poznal při návštěvě klášteře ve Vyšším Brodě, kde mne oslovila jejich spiritualita a způsob života. Druhým motivem při rozhodování o čem psát diplomovou práci byla osobnost P. Zikmunda Jana Kapice, převora oseckého klášteře. Otec převor pochází z mého rodiště, z Klenčí pod Čerchovem, kde se narodil, zemřel a je také pohřben na hřbitově v kněžském hrobě. Osobnost P. Kapice není nijak známa, proto jsem se rozhodl o ní zaznamenat několik svědectví. Klenčí pod Čerchovem je známé v našem národě díky kněžské a literární osobnosti Jindřicha Šimona Baara. Touto prací jsem chtěl docílit toho, že se osobnost P. Kapice stane alespoň trochu známější v očích obyvatel města Klenčí pod Čerchovem. Při návštěvě oseckého klášteře se průvodci zmiňují o historii od počátku po současnost, ale důležité události 20. století nijak nerozvádějí. Důvodem je, že doposud nikdo toto období nezpracoval. Právě tato skutečnost mne vedlo k definitivnímu rozhodnutí zabývat se tímto tématem.

Celá práce je rozdělena do devíti kapitol, v nichž postupně popisují dějiny a spiritualitu řádu, která vychází z reformních snah svatého Bernarda, o němž se říká, že je to největší cisterciák. Dále se snažím popsat vybavení klášteře vnější a vnitřní vybavení klášteře. Protože cisterciácký řád vznikl ve Francii, uznal jsem za vhodné zabývat se otázkou, jak „doputoval“ tento řád do až do českých zemí. Za krátkou zmínku stojí i stručná historie o prvních letech působení cisterciáků na severu Čech. Důležitým momentem v dějinách klášteře ve 20. století byl rok 1938, začátek druhé světové války. Dalším z nich je rok 1945, který ovlivnil osecký klášter natolik, že došlo k dočasnému přerušování působení cisterciáků v klášteře. Šlo tehdy o to, že převážná většina řeholníků byla německé národnosti a na základě Benešových dekretů byli odsunuti za hranice Čech spolu s opatem Harzerem. Celonárodní akce K konaná roku 1950 se zapsala do historie klášteře tím, že zde byl největší internační tábor z celých

Čech. Ve sledu historie oseckých cisterciáků žijících v Německu sleduji jejich snahu o návrat zpět do Oseku. V roce 1989 došlo k pádu totalitního režimu v Československu, a to přimělo osecké cisterciáky žijící v Německu k volbě nového opata pro Osek. V roce 1990 byl zvolen v pořadí 45. opatem kláštera Osek, Bernhard Thebe. V závěru práce se snažím o popis budoucnosti duchovního a hmotného zajištění kláštera.

Pro svoji práci používám literaturu, která je snadno dostupná v Centrální katolické knihovně v Praze. Velmi mi také pomohla osobní svědectví pamětníků a příznivců kláštera.

1. Dějiny řádu

1.1. Reformní úsilí a počátek nového řádu

Cisterciácký řád vznikl na přelomu 11. a 12. století jako reformní hnutí benediktinského řádu, když několik benediktinských mnichů odešlo do pusté krajiny v Molesme ve Francii. Reagovali tak na vzniklý spor mezi původními ideály mnišského života a skutečným životním stylem, kterým žily benediktinské kláštery v 11. století. Oproti viditelným znamením v liturgii a klášternímu prostředí si reformní hnutí kladlo za cíl vrátit se zpět k prostému životu v odloučenosti od vnější společnosti. Věnovat se práci, modlitbě a rozjímání s důrazem na vnitřní zbožnost.

Clunijská reforma, která probíhala ve Francii v klášteře v Cluny, nepřinesla takový úspěch, jaký se původně očekával. Spíše se kladl důraz na krásu liturgie, která se změnila v náročný a dlouhotrvající ceremoniál a na ostatní povinnosti mnichům nezbývalo mnoho času. Ve snaze tomuto zabránit odešel opat burgundského kláštera Robert pryč do nehostinné krajiny, kde byly močály a vodní toky. Místo, kde se opat Robert usadil spolu s dvaceti mnichy, bylo vzdáleno asi 22 km jižně od Dijonu. Klášter byl založen v roce 1098 na místě, kde stála polorozpadlá kaple Panny Marie. Klášter dostal jméno Cistercium¹ a podle tohoto označení se nazval celý řád.

První opat nově vzniklého kláštera Alberich dosáhl u papeže Paschala II. schválení, a to roku 1110. Řehole byla velice přísná a spočívala v odříkání, samotě, tělesné práci, odmítání renty, nošení hrubého světlého oděvu a mlčenlivosti. Jídlo smělo být jen rostlinného původu. Pro přísnost řehole nebyl o noviciát velký zájem. Komunitu také zasáhla malárie, která zabíjela lidi jak v blízkosti kláštera, tak i samotné mnichy. V roce 1112 žilo v klášteře pouhých 6 mnichů, komunitě tím hrozilo jejím vymření.

V dubnu roku 1112 se stalo něco neobvyklého, do kláštera zavítalo na 30 mužů v čele s dvaadvacetiletým Bernardem. V této skupině byli i Bernardovi rodní bratři a strýc. Později do kláštera vstoupil i Bernardův otec a jeho nejmladší bratr. Bernard rozvinul v klášteře horlivost pro duchovní život a se svými mimořádnými schopnostmi vlil do kláštera nový impuls pro život s Bohem. Bernard je nazývaný druhým zakladatelem řádu cisterciáků. Bernardovi příbuzní byli velice zbožní a právě díky jejich zbožnosti a horlivosti pro Boží dílo se začal klášter naplňovat. Klášter nedokázal pojmout tak veliký počet nově příchozích noviců, proto se začaly stavět nové dceřiné

¹ Název Cistercium je podle tradice odvozen od místa, kde se klášter nacházel, na močalovitém terénu, kde stojatá voda tvořila nádrže, tzv. cisterny. Francouzsky název zní Citeaux.

kláštery, do kterých mohli vstupovat noví kandidáti a zájemci o život v klášteře pod vedením a duchem svatého Bernarda. Díky velikému počtu zájemců o mnišský život se mohl řád postupně rozšiřovat i do jiných zemí Evropy.

První klášter v Citeaux se tak stal místem, kde se každoročně scházela generální kapitula. Generální opat měl stejná privilegia jako biskupové. V roce 1118 se konala generální kapitula, kde se projednávala řádová konstituce nazvaná Charta caritatis, kterou sestavil Bernard z Clairvaux a Štěpán Harding. Řádová konstituce byla schválena papežem Kalixem II. koncem roku 1119. Všechny cisterciácké kláštery byly vyňaty z pravomoci místních biskupů a staly se tak plně autonomní. Mniši nepotřebovali pomoc od okolního světa, protože si dokázali na své živobytí až na malé výjimky vydělat sami. Cisterciácký řád se šířil velikou rychlostí a v roce 1153, kdy Bernard zemřel, existovalo již více než 350 klášterů, z toho 183 ve Francii a ostatní v okolních zemích.²

1.2. Průlomová osobnost řádu - svatý Bernard

Opat kláštera v Molesme založil v roce 1098 nový klášter v nehostinné krajině, nazývané Citeaux. Opat spolu s dvaceti mnichy se navrátili k původní přísné benediktově řeholi. Zdůrazňovali apoštolskou chudobu, samotu k modlitbě a pravidelnou tělesnou manuální práci. V roce 1112 přišel k branám tohoto kláštera svatý Bernard, narozený okolo roku 1090. Bylo mu tehdy asi 21 let. Nepřicházel tam však sám, ale spolu se třiceti druhy, z toho byli čtyři Bernardovi bratři.³ Pocházel ze šlechtické rodiny a byl třetím ze sedmi dětí. K jeho rozhodnutí stát se řeholníkem mu pomohla jeho zbožná matka.⁴ Tu napodoboval v modlitbě, rozdáváním chleba hladovým, v lásce ke svým sourozencům. Byl málomluvný a měl dobré předpoklady ke studiu. Uměl výborně latinsky a studium teologie bylo pro něj suchopárné. Tento vnitřní nepokoj vyvažoval každodenním rozjímáním Písma⁵. Bernard rozvíjel v klášteře horlivého ducha⁶, díky němuž se řád vzmohl natolik, že bylo založeno dalších 68 klášterů. Kládl velký důraz na duchovní posvěcení člověka, hlubší prožívání a naplňování benediktinského řeholního života, snažil se o náboženskou obrodu celé

² Tři z nich byly v Čechách: Sedlec, Plasy, Pomuk.

³ Srov. FRANZEN 1992 – August FRANZEN: Malé církevní dějiny. Praha 1992, s. 141.

⁴ POJSL 2006 – Miloslav POJSL (ed.): Cisterciáci na Moravě - sborník k 800. výročí příchodu cisterciáků na Moravu a počátek Velehradu. Olomouc 2006, s. 94.

⁵ Srov. DACHOVSKÝ 1997 – Karel DACHOVSKÝ: Svatý Bernard z Clairvaux. Olomouc 1997, s. 7-9.

⁶ POJSL 2006 – Jaroslav POJSL (ed.): Cisterciáci na Moravě - sborník k 800. výročí příchodu cisterciáků na Moravu a počátek Velehradu. Olomouc 2006, s. 94.

církve.⁷ Jeho přirozená autorita, organizační schopnosti s živou a inspirující zbožností přimělo celou komunitu k tomu, že Bernarda v roce 1115 zvolili za opata. V této době byl nejvýznamnějším mužem katolické církve. Ve třicátých letech 12. století úspěšně usiloval o vyřešení papežského schizmatu a uznání za hlavu církve papeže Inocence II. také pomáhal s realizací druhé křížové výpravy roku 1146. Mohlo by se říci, že díky propagaci křížáckého tažení, procestoval část Evropy a jeho hlas dospěl až do Čech.⁸ V roce jeho úmrtí, 1153, měl nový řád podle pravidel svatého Bernarda na 350 klášterů⁹. O Bernardovi se mnohdy říká, že je to největší cisterciák, avšak nebyl zakladatelem tohoto řádu. Ztělesňoval řádové charisma a výraznou měrou přispěl k jeho rozšíření.¹⁰ Jeho duchovní a spisovatelská činnost je známa i v dnešní době. Jeho básně, kázání, traktáty jsou mnohdy zdrojem pro duchovní život i některých dnešních věřících. Jeho spisy vycházejí buďto samostatně, nebo je můžeme naleznout v breviářových čtení.¹¹ Své teokratické názory shrnul do spisu *De consideratione*. Bernardova poezie se z velké části soustředila na osobu Panny Marie, což přispělo k šíření mariánského kultu v západním křesťanství.¹²

1.3. Zlomové období a pokles zájmu o vstup do řádu

Zvrat nastal ve 13. století, kdy začalo ubývat zájemců o přísný život v klášteře, proto byly kláštery nuceny pronajímat svoji půdu. Kláštery tak začaly bohatnout a přibližovaly se profánnímu světu. Zhruba sto let po vzniku řádu dospěl řád tam, kam nikdy nechtěl dospět a proti čemu vždy bojoval. Kláštery vlastnily rozsáhlá panství, kostely a budovy, které k nim náležely, se začaly se zdobit uměleckými předměty, nejrůznějšími malbami a vitrážemi. Na počátku 13. století opustili cisterciáci to, co sami po několik desetiletí razili a o co bojovali, totiž žít se prací vlastních rukou. Později začali využívat pomocné pracovní síly, obdělanou půdu, hospodářská zařízení a bylo jim povoleno získávat jakýkoli majetek.

Po vzoru žebrevých řádů začali působit v duchovních správách, a tím také nabývali vyššího vzdělání. Mniši tehdy nezískávali mnoho vzdělání, proto se tato

⁷ Srov. FRANZEN 1992 – August FRANZEN: *Malé církevní dějiny*. Praha 1992, s. 142.

⁸ Srov. CHARVÁTOVÁ 1998 – Kateřina CHARVÁTOVÁ: *Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142 – 1420*. Praha 1998, s. 17-18.

⁹ Srov. FRANZEN 1992 – August FRANZEN: *Malé církevní dějiny*. Praha 1992, s. 142.

¹⁰ Srov. POJSL 2006 – Miloslav POJSL (ed.): *Cisterciáci na Moravě-sborník k 800 výročí příchodu cisterciáků na Moravu a počátek Velehradu*. Olomouc 2006, s. 93.

¹¹ Srov. BUBEN 2004 – Milan BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích, II. díl/2 svazek, mnišské řády*. Praha 2004, s. 151.

¹² Srov. CHARVÁTOVÁ 1998 – Kateřina CHARVÁTOVÁ: *Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142 – 1420*. Praha 1998, s. 17.

myšlenka brzy ujala a byla pro ně zřízena škola. Generální kapitula nařídila, aby, je-li to možné, se v každém klášteře zřídilo řádové studium teologie. Tak vznikly cisterciácké koleje, jedna z nich byla zřízena i v Praze.

Koncem 13. století nastal opět úpadek, začala upadat kázeň vůči představeným. Někteří mniši začali toužit po reformě řádu, což se jim nakonec povedlo. Vznikla tehdy řádová větev floriacenců. Ta se ovšem roku 1505 rozpadla. Část mnichů odešlo zpět k cisterciákům, jiní odešli k dominikánům nebo ke kartuziánům. V 16. století, v důsledku nástupu protestantismu a náboženských válkek¹³, diecézního kléru ubývalo a cisterciáci byli nuceni působit v pastoraci.

1.4. Období od francouzské revoluce po současnost

V těžké době francouzské revoluce na přelomu 18. a 19. století došlo ke zrušení až 90% klášterů a to nejen ve Francii, ale i jiných zemích. Roku 1789 byl církevní majetek zkonfiskován a dnem 13. 2. 1790 byly dekretem zrušeny všechny kláštery ve Francii. Řeholníci před tímto zlem utíkali do zahraničí, ti, kteří zůstali, byli buďto popraveni, nebo byli deportováni na Guianu. V tomto období získali cisterciáci veliký počet přímluvců v nebi, svatých, kteří prolili svoji krev za své povolání a za Krista.

Roku 1808 byly konventní budovy kláštera v Clairvaux přebudovány na věznice, do kterých bylo možno umístit na 2000 vězňů. Klášter v Citeaux využil jeden lyonský kněz jako polepšovnu pro nezletilé kriminálníky, delikventy a odložené děti. Po skončení napoleonských válek roku 1815 existovalo pouze dvanáct klášterů v celé Habsburské říši. Roku 1898 získali tento klášter trapisté a v roce 1998 tam postavili nový kostel. Z jiného cisterciáckého kláštera byla například zbudována továrna na výrobu papíru.

V roce 1892 se od cisterciáků oddělila kongregace trapistů, reformovaných cisterciáků. Vytvořili tak samostatný řád s přísnými pravidly. V roce 1910 měl řád cisterciáků celkem 27 klášterů s 1011 řeholníky. Roku 1993 bylo na světě celkem 80 klášterů s 1327 řeholníky.

Dnes cisterciáci žijí a působí v mnoha státech Evropy, ve Francii, Itálii, Španělsku, Německu, Rakousku, Polsku, České republice, i na jiných kontinentech, v Brazílii, Etiopii, Vietnamu, Japonsku a USA. Církev získala během staletí od

¹³ Ve Francii střet mezi katolíky a kalvinisty.

cisterciáků velký počet blahoslavených a svatých¹⁴, 2 papeže¹⁵, 44 kardinálů a 580 biskupů¹⁶.

¹⁴ Např. sv. Bernard, sv. Alberich, sv. Štěpán Harding, sv. Adolf z Kolína nad Rýnem a jiní.

¹⁵ Blahoslavený Evžen III., Benedikt XII.

¹⁶ Srov. BUBEN 2004 – Milan BUBEN: Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích, II. díl/2 svazek, mnišské řády. Praha 2004, s. 157-169.

2. Duchovní život cisterciáků

2.

2.1. Spiritualita řádu

Řád cisterciáků vznikl z touhy po návratu k prostému životu v odloučenosti od společnosti, věnovanému práci a rozjímání, protože řád, ze kterého vznikl, tedy řád benediktinů, se do jisté míry vzdálil původnímu ideálu¹⁷. Prvotní představa řádových stanov z počátku 30. let 12. století vyžaduje, aby konvent vznikl ve zcela pusté krajině. Tato vize se v Čechách mohla uskutečnit jen v omezené míře, protože značná klášterů se budovala v osídlených krajinách¹⁸. Řeholním heslem je pro cisterciáky: „Cistercium mater nostra!“ Hlavním důvodem vzniku tohoto řádu bylo navrácení se k původní benediktinské řeholi, která se postupem let odkloňovala od pravidel, která sepsal svatý Benedikt ve své řeholi. Cisterciáci zredukovali dodatky v liturgii, omezili činnost ve skriptoriích a vrátili se k manuální práci, která byla zároveň jejich obživou. Jejich cílem bylo žít z toho, co si sami vlastními silami vypěstují a vyrobí.¹⁹ Cisterciáci se vzdali příjmů z desátků, z pronájmu, odvodu z vesnic, mlýnů a vlastnictví nesvobodných sedláků, protože starost kolem těchto povinností narušovala klid kláštera. Aby mohli dostát těmto ideálům, museli moudře hospodařit s přebytky a zemědělskou i řemeslnou produkci účelně zužitkovat²⁰.

Cisterciáci jsou kontemplativní řád, proto se chórová modlitba klade na první místo, dále je pak důležitá duchovní četba Písma (lectio divina) a osobní rozjímavá modlitba, na druhé místo kladou manuální práci. Zpočátku konali těžkou fyzickou práci (ačkoli později zaměstnávali bratry laiky, konvrše a světský personál)²¹. Proto se cisterciácké kláštery zpočátku stavěly v oddělení od lidské společnosti na odlehlých místech v přísné klauzuře. Jejich askeze nebyla extrémní, nicméně důsledná.

Každý, kdo se chtěl stát cisterciáckým mnichem, musel projít noviciátem, během kterého se vzdělával a měl si ověřit pevnost svého úmyslu žít pod řeholí. Do noviciátu

¹⁷ Srov. tamtéž s. 149.

¹⁸ VLČEK/ SOMMER/ FOLTÝN 1998 – VLČEK/ SOMMER/ FOLTÝN: Encyklopedie českých klášterů. Praha 1998, s. 41.

¹⁹ Srov. STEHLÍKOVÁ 1996 – Dana STEHLÍKOVÁ a kolektiv (ed.): 800 let kláštera v Oseku (kat. výst.). Praha 1996, s. 8.

²⁰ FEUERBACH 2012 – Mario FEUERBACH: Klášter Osek, poutní místo Mariánské Radčice a cisterciáci. Litvínov 2012, s. 59.

²¹ Srov. STEHLÍKOVÁ 1996 – STEHLÍKOVÁ Dana a kolektiv (ed.): 800 let kláštera v Oseku (kat. výst.). Praha 1996, s. 8.

nesměli být přijímáni muži mladší osmnácti let. Po úspěšném absolvování noviciátu, jehož délka trvala obvykle jeden rok, mohl novic složit sliby. Ty skládal do rukou opata podle řehole svatého Benedikta, slib čistoty, chudoby a poslušnosti a též doživotní věrnost svému klášteru. Po složení slavných slibů byl přijat do konventu.²²

2.2. Úcta k Panně Marii

Všechny cisterciácké kostely a kaple byly zasvěceny Matce Boží Panně Marii, proto se i mniši nazývali Bratři Panny Marie. Původ modlitby Zdrávas Královno je připisován podle tradice církve svatému Bernardovi. Podobně je na tom i modlitba Pamatuj láskyplná Panno Maria, kterou církev připisuje svatému Bernardu.²³ Zvláštním důkazem mariánské úcty je obraz nazvaný „Kojení svatého Bernarda“. Svatý Bernard je první, nebo jeden z prvních, kdo nazval Matku Boží titulem „Naše Paní“.²⁴

2.3. Řeholní oděv

Téměř každý řád kongregace má své specifické oblečení, čímž se liší od ostatních, nejinak je tomu i u cisterciáků. Prvotním materiálem byla nebarvená ovčí vlna, která se později začala bělit. K chórové modlitbě ještě přikládali plášť ze stejného materiálu. Dnes na sebe cisterciáci oblékají bílý hábit s černým škapulířem, který je přepásán černým opaskem. Hábit bývá podle zvyklostí jednotlivých klášterů buď s kapucí, nebo bez ní. Kněží a chóroví bratři nosili později, když šli do chóru, bílý plášť s kapucí, členové řádu se slavnými sliby tzv. kukuli²⁵, opati černou mozetu, dříve i camauru. Konvrši nosili bílý hábit s kapucí a škapulíř, který byl tmavošedé nebo tmavohnědé barvy. Novicové nosívali bílý hábit a bílý škapulíř, cingulum, lingulum, kapuci a plášť.²⁶

²² CHARVÁTOVÁ 1998 – Kateřina CHARVÁTOVÁ: Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142 – 1420. Praha 1998, s. 23-24.

²³ Tato modlitba se připisuje svatému Bernardovi, protože slova odpovídají duchu jeho řečí. První text známe z roku 1489. Šiřitelem této modlitby je Claudius Bernard (1588-1641). V životopise o svatém Bernardovi se čte o jeho záracích, které konal, recituje tam tuto modlitbu. ŠPIDLÍK 1972 – ŠPIDLÍK Tomáš: Prameny světla. Řím 1972, s. 475.

²⁴ Srov. BUBEN 2004 – BUBEN Milan: Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích, II. díl/2 svazek, mnišské řády. Praha 2004, s. 151.

²⁵ Jedná se o svrchní oděv podobný plášti s kapucí. HOLZHERR 2001 – Georg HOLZHERR: Řehole Benediktova, uvedení do křesťanského života. Praha 2001. s. 168.

²⁶ Srov. tamtéž s. 159, 153.

3. Uspořádání klášterního komplexu

3.

3.1. Uspořádání a vybavení kláštera

Hlavním rysem cisterciácké spirituality byla jednoduchost a strohost, která se odrážela jak na vnějším, tak i vnitřním způsobu života mnichů. Cílem jejich života bylo být chudými spolu s chudým Kristem.²⁷ Klášter měl být velice skromný a ne nijak okázale zdobený. Z kláštera se mělo odstranit vše, co bylo nadbytečné, nebo co by vzdalovalo klášterní chudoby. Jejich zásadou bylo, že nechtějí vlastnit ani zlaté, ani stříbrné kříže, ale jen dřevěné, které nanejvýše mohly být pomalované. Také nechtěli vlastnit velké množství svícňů, kromě jednoho železného. Kadidelnice měly být z mědi nebo ze železa, mešní roucha jen z bavlny nebo lnu, bez hedvábí, zlata a stříbra. Pluviály, dalmatiky, kappy a tunicely zavrhovali úplně. Také se zřekli zlatých kalichů²⁸, povolovali se stříbrné, popřípadě pozlacené²⁹. Měli také předepsáno, že oltářní plátna měla být lněná a bez výšivek. Kostely měly být oratořemi, aby mohli sloužit pouze k hlásání Božího slova, tedy aby pozornost přítomných a modlících se lidí utkvěla pouze na tom, co přítomný slyší a neobklopovala ho viditelná nádhera. Obrazy a malovaná okna nebyly nikdy povoleny. Vnitřek kostela měl působit střízlivě a měl tak otevírat vnitřní sílu ke zduchovnění. Souhrnně řečeno, bylo zakázáno vše, co by mohlo vzbuzovat rozptýlení duše mnicha a věřících od duchovních věcí.³⁰

Kostel považovali cisterciáci za konventní soukromé oratorium, které bylo nepřístupné veřejnosti a nebyly k nim pořádány ani poutě, ani procesí, výjimkou byl svátek svatého Bernarda. Pro laiky byly stavěny kostely a kaple mimo klauzuru u vstupní brány. Svatý Bernard, když se vyjadřoval k tomu, jak má vypadat kostel, vyslovil se proti veškeré nádhře a výzdobě, která by odváděla pozornost mnichů od modlitby a soustředění.³¹ Proto měly cisterciácké kostely téměř vždy holé stěny³².

²⁷ Srov. tamtéž s. 149.

²⁸ Není zcela jisté jaké kalichy používali, protože různé druhy pramenů uvádějí různé údaje. V jubilejním sborníku k 800. výročí založení kláštera Osek se uvádí, že řád povoloval jeden zlatý kalich z úcty ke Kristu a jeho krvi, která se v něm zpřítomňuje. Srov. ANTOŠOVÁ 1996 – Jarmila ANTOŠOVÁ a kolektiv (ed.): 800 let kláštera Osek, jubilejní sborník. Osek 1996, s. 11.

²⁹ Srov. POJSL 2006 – Miloslav POJSL (ed.): Cisterciáci na Moravě - sborník k 800. výročí příchodu cisterciáků na Moravu a počátek Velehradu. Olomouc 2006, s. 110.

³⁰ Srov. ANTOŠOVÁ 1996 – Jarmila ANTOŠOVÁ a kolektiv (ed.): 800 let kláštera Osek, jubilejní sborník. Osek 1996, s. 11.

³¹ Zakladatel kláštera ve Vyšším Brodě Vok I. z Rožmberka se však tohoto řádového pravidla nedržel a klášterní kostel nechal bohatě vyzdobit.

Kostely byly stavěny na půdorysu latinského kříže, prostor pro mnichy a konvrše byl oddělen chórovou mřížkou. Kolem presbytáře se začaly stavět malé kaple, čímž vznikl typický chrám katedrálního typu. Díky tomu mohl být do prostor kostela umístěn co největší počet oltářů pro soukromou bohoslužbu. Pravidlem bylo, že oltář směli používat během dne pouze dva mniši.³³

3.2. Členění kláštera

Klášterní kostely bývaly spojeny s ambity konventu. Západní křídlo konventu bylo vyhrazeno pro konvrše³⁴ a východní obsahovalo kapitulní síň, auditorium.³⁵ V patře byl společný dormitář mnichů. Na západní straně konventu, v prvním patře, byla kuchyně, refektář a kalefaktorium.³⁶ Každý klášter byl rozdělen na tři oblasti. První klášterní klauzura, složená z konventního kostela a konventu, druhá oblast byla vnitřní klášter, prelatura, dům pro novice a nemocnice a třetí vnější klášter, který obsahoval kostel pro laiky, příbytky pro konvrše, dům pro hosty, špitál a hospodářské budovy.

V době baroka se toto uspořádání měnilo, protože barokní umění nemělo smysl a cit pro askezi. Vítězství protireformace³⁷ bylo provázeno potřebou okázalosti, nádhery a zdobnosti.

3.3. Umístění klášterního areálu v krajině

Místo pro cisterciácké kláštery se vždy volilo daleko od společnosti, aby se mnichům nijak nenarušoval jejich duchovní život. Spirituální motivace nařizovala stavět kláštery v nižších oblastech, pokud možno v blízkosti vodních toků. Protože cisterciáci vznikli z řehole svatého Benedikta, vžilo toto úsloví: „Benedikt osidloval hory, Bernard údolí, Bernard miloval údolí, Benedikt návrší.“ Cisterciáci využívali vodu k tomu, aby jim byla užitkem, proto u ní stavěli mlýny či pily. Cisterciáci dokázali

³² Tento údaj se shoduje i v jiné literatuře, že klášter má být strohý bez zbytečných dekorací a maleb. POJSL 2006 – Miloslav POJSL (ed.): Cisterciáci na Moravě - sborník k 800. výročí příchodu cisterciáků na Moravu a počátek Velehradu. Olomouc 2006, s. 111.

³³ Srov. VLČEK/ SOMMER/ FOLTÝN 1998 – VLČEK/ SOMMER/ FOLTÝN: Encyklopedie českých klášterů. Praha 1998, s. 43.

³⁴ Konvrš je řeholník bez kněžského svěcení, dnes bychom ho nazvali řeholním bratrem mnichem. Jedná se o mnichy, kteří se zavázali mnišským slibem čistoty, chudoby a poslušnosti, ale neměli na rozdíl od mnichů kněžskou povinnost pravidelných modliteb. Proto se mohli věnovat pracovní činnosti a tak zajišťovat klášter po hmotné stránce (řemeslné a zemědělské práce). Pro konvrše neplatil přísný zákaz kontaktu se světem za zdmi kláštera, proto jim byla svěřována ekonomická stránka chodu kláštera. Srov. FEUERBACH 2012 – Mario FEUERBACH: Klášter Osek, poutní místo Mariánské Radčice a cisterciáci. Litvínov 2012, s. 61.

³⁵ Posluchárna, přednášková místnost, hovorna.

³⁶ Jediná vytápěná místnost v klášteře.

³⁷ Jedná se zde o protireformaci v polovině 16. stol.

podle potřeby buďto krajinu zavodnit nebo odvodnit, uměli také přivádět vodu kanály a akvadukty, třeba i na velkou vzdálenost.³⁸

³⁸ Srov. BUBEN 2004 – Milan BUBEN: Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích - mnišské řády II. díl/2 svazek. Praha 2004, s. 149-150.

4. Historie řádu v českých zemích

4.

4.1. Dějiny řádu v českých zemích

Do Čech se cisterciáci dostali na počátku čtyřicátých let 12. století za vlády knížete Vladislava II. Hlavním iniciátorem byl však olomoucký biskup Jindřich Zdík, který se osobně znal se svatým Bernardem. Prvním podporujícím majitelem kláštera v Sedlci byla šlechtická rodina, ale přesné datum příchodu není jisté, tradice uchovala rok 1142. Muselo to však být před založením strahovského kláštera, protože cisterciáci měli vždy na zemském sněmu přednost před premonstráty. Krátce po tradovaném příchodu roku do Sedlce 1142 následovaly hned dvě panovnické fundace v Plasích 1144 a v Pomuku 1145.

Všechny tyto kláštery byly obsazeny německými mnichy: Sedlec z Waldsassen, Plasy z Langheimu a Pomuk z Erbachu. I v následujících letech přicházeli noví mniši z Německa, proto jim Češi říkali rýnští mniši. Jihočeské kláštery, jako byly Vyšší Brod a Zlatá Koruna, byly obsazovány mnichy ze sousedního Rakouska. Toto bývalo zvykem po celá staletí, tedy dosazovat mnichy z německých zemí do českých klášterů. Tuto staletou tradici chtěl změnit pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic, když žádal generálního opata v Cîteaux, aby byl tento zvyk změněn a klášter byl obsazován českými mnichy. V prosinci roku 1348 také král Karel IV. žádal generálního opata, aby se opaty mohli stávat čeští mniši, kteří znají dobře místní poměry, zvyky, a hlavně ovládají domácí řeč. Další cisterciácké opatství, Hradiště nad Jizerou, bylo obsazeno pravděpodobně roku 1177, a to již českými mnichy z Plas. Mateřským klášterem Oseku byl německý Waldsassen.

Prvním moravským cisterciáckým klášterem se stal Velehrad. Iniciátorem příchodu cisterciáků na Moravu byl olomoucký biskup Robert, který byl dříve převorem v Pomuku. Roku 1204 přišli první cisterciáčtí mniši z Plas na Velehrad.

Celkem bylo v Čechách a na Moravě 18 cisterciáckých klášterů, z toho 13 mužských a 5 ženských.

4.2. Pohnutá období cisterciáků v českých zemích

Cisterciácké kláštery v Čechách nebyly budovány v neosídlených oblastech, jak bývalo zvykem v zahraničí, ale v okolí vesnic s poddanskými obyvateli. Staviteli klášterů byly především šlechtické rody, proto o majetku nerozhodoval jen představený

kláštera, ale současně i jeho zakladatel a po jeho smrti dědici. Řada opatů sehrála v historii významnou roli i na poli politickém.

Za husitských válek utrpěly cisterciácké kláštery velké škody, větší, než kláštery jiných řeholí. Důvody, proč se právě cisterciácké kláštery staly terčem útoků, mohou být takové, že v cisterciáckých kláštorech převažovali mniši německých národností.

Dalším těžkým obdobím cisterciáků byla josefínská reforma spojená s rušením klášterů. Zrušení kláštera se vyhnulo pouze Vyššímu Brodu a Oseku. Ve Vyšším Brodě to bylo z důvodu jejich velké zadluženosti.

4.3. Vznik nové cisterciácké kongregace

Když v Oseku byl opatem Klement Antonín Zahradka, a to v letech 1843-1853, založil novou kongregaci Nejsvětějšího Srdce Páně, která byla církví schválena až roku 1859. Spolu se zrušením monarchie a vznikem československé republiky roku 1918 byla kongregace rozdělena na tři nové útvary: rakouskou, maďarskou a českou. Česká kongregace pozměnila svůj název na Kongregaci Nejsvětějšího Srdce Panny Marie, založena byla 23. 1. 1923. Na počátku vlády Komunistické strany byla kongregace zrušena, obnovení se dočkala po pádu režimu v roce 1989. V roce 1995 byly v Čechách dva fungující mužské kláštery, ve kterých žilo pět kněží, dva bratři spolupracovníci a tři novicové.³⁹

³⁹ Srov. tamtéž s. 177-180.

5. Osecký klášter

5.

5.1. Historie kláštera

Osecký klášter patří k významným budovám s bohatými dějinami, které pomohly k vývoji českého státu v posledních osmi staletích. Klášterní život i klášter samotný byl postižen několika tragickými událostmi, které postihly i život v klášteře.

Osecké opatství se začalo budovat na konci 12. století. Osecký klášter nebyl původně v Oseku, ale v Mašřově na Chomutovsku. V roce 1193 se vydalo 13 mnichů spolu s opatem Ruthardem z oseckého kláštera ve Waldsassenu přes hranice do Čech směrem k Maštovu, tam přišli na pozvání českého velmože Milhošta. Ten se tedy stal zakladatelem kláštera.⁴⁰

Klášter v Maštořově neprosplval, mnichům nevyhovovalo místo a trpěli mnohdy i nedostatkem základních potřeb pro život. Jejich fundátor se o ně nestaral tak, jak měl. Šest let žili mniši v tomto nevyhovujícím prostředí. Situace se vyhrotila tak daleko, že mniši z tohoto místa odešli. Zda mniši odešli sami a dobrovolně není jisté, protože je možné, že byli vyhnáni svým zakladatelem. Jedním možným důvodem odchodu by mohly být neshody se zakladatelem, které vyvrcholily až tak daleko, že se klášter přemístil do Oseku, kde je dodnes.

Mašřovských mnichů se ujal rod Hrabíšů a pozval tak mnichy na své panství do Oseku. Toto přesídlení se uskutečnilo roku 1196. Přesídlení již existujícího konventu není v českých podmínkách obvyklé. Většina nezdařených založení končila většinou návratem mnichů do mateřského konventu. V Čechách známe pouze tento jediný případ.

Důvod, proč byl vybrán zrovna Osek, je s velkou pravděpodobností ten, že tam měla rodinnou hrobku rodina Hrabíšů⁴¹. Slavek,⁴² který tam krátce před přemístěním mnichů pochoval svého rodného bratra, nejvyššího purkrabí Přemyslovského rodu Kojota Hrabíše. Hrabíšové byli nejsevernějšími spojenci Přemyslovců vládnoucích

⁴⁰ Srov. ANTOŠOVÁ 1996 – Jarmila ANTOŠOVÁ Jarmila a kolektiv (ed.): 800 let kláštera Osek, jubilejní sborník. Osek 1996, s.49.

⁴¹ Hrobka se nachází ve farním kostele sv. Petra a Pavla ve Starém Oseku. CHARVÁTOVÁ 1998 – Kateřina CHARVÁTOVÁ: Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142 – 1420. Praha 1998, s. 293.

⁴² Slavek nechal přesídlit mnichy do Oseku. Byl to královský komoří na královském dvoře rodu Přemyslovců. Za svoji práci byl patřičně bohatě odměňován.

v Praze.⁴³ Založení kláštera nad rodinnou hrobkou je pro cisterciácké kláštery velmi typické. Dá se říci, že to bylo nejčastějším motivem vzniku opatství.⁴⁴

Klášter se nacházel na pozemcích rodu Hrabíšů a Slavka, kteří ho věnovali cisterciákům. Největší část věna daroval klášteru sám zakladatel Slavek, některé statky pocházely z majetku komorníka Hrabíše a ostatní poskytli různí členové rodiny Hrabíšů. Může se tedy říci, že osecký klášter je uspořádán z rodového majetku.⁴⁵ Klášter Osek se stal centrem celého rodu Hrabíšů.

Velkého rozkvětu se dočkal klášter za Vavřince Knittela, který stál v čele znovuobnovené české řádové provincie od roku 1666. Byla mu svěřena funkce visitátora provincie a generálního vikáře. Dokázal zlepšit úroveň klášterního hospodářství. Opravoval a renovoval budovy. Do kostela nechal pořídit nový hlavní oltář, pořídil nové zvony a obnovil klášterní řemeslné dílny pro truhláře, krejčí a knihvazače. Kupoval nové obrazy, knihy a rukopisy. Vavřincův nástupce, opat Benedikt Littwerig, nechal vybudovat v klášteře nové sýpky, pivovar, sladovnu a jiná zařízení. Nechal též postavit nový konvent a prelaturu. Velkým dílem byla stavba klášterní nemocnice, ve které byla též kaple.⁴⁶

5.2. Přehled představených kláštera Osek ve 20. století.

Meinrad Václav Siegel, opat, teolog a historik

1886 – 1911 - opatské období

1887 - zřídil osecký hřbitov

1896 - pořádal oslavy 700 let od založení kláštera a pořízení parament⁴⁷

1901 - opravy oseckého farního kostela a kašny na opatském dvoře

Theobald Ondřej Scharnagl, opat, profesor chomutovského gymnázia

1911 – 1943 - opatské období

⁴³ FEUERBACH 2012 – Mario FEUERBACH: Klášter Osek poutní místo, Mariánské Radčice a cisterciáci. Litvínov 2012, s. 39.

⁴⁴ V Čechách to bylo docela častým zvykem pochovávat do jedné hrobky a nad ní zbudovat opatství. Podobně je tomu i na Velehradě, ve Vyšším Brodě nebo i na Zbraslavi.

⁴⁵ Srov. ANTOŠOVÁ 1996 – ANTOŠOVÁ Jarmila a kolektiv (ed.): 800 let kláštera Osek, jubilejní sborník. Osek 1996, s. 49.

⁴⁶ Srov. STEHLÍKOVÁ 1996 – Dana STEHLÍKOVÁ a kolektiv (ed.): 800 let kláštera v Oseku (kat. výst.). Praha 1996, s. 41.

⁴⁷ Textilie používané při liturgii a výzdobě kostela.

1912 - instalace elektrického osvětlení
1914 - obnova podlahy v klášterním kostele
1924 - nové uspořádání obrazové galerie
1933 - přestavba a zvětšení hlavních varhan

Eberhard Harzer, opat, katecheta a kaplan v Mariánských Radčicích

1943 – 1945 - opatské období
1945 - zrušení kláštera a vysídlení německých řeholníků
1945 - 1946 internován

Zikmund Jan Kapic, převor

1945 – 1946 - klášter v dočasné správě převora

1946 – 1950 - klášter v dočasné správě salesiánů, kde zřídili svoje učiliště
1950 – 1953 - klášter byl využit jako internační tábor pro řeholní kněze
1953 – 1991 - v klášteře se nacházelo internační středisko a později byl využit jako domov pro přestárlé řeholnice

Bernhard Thebe, opat

1991 – 2010 - opatské období
1990 - zvolen opatem
1991 - 21.3. návrat cisterciáků do Oseku
1991 - začátek duchovní a materiální obnovy kláštera⁴⁸

⁴⁸ Srov. ANTOŠOVÁ 1996 – Jarmila ANTOŠOVÁ a kolektiv (ed.): 800 let kláštera Osek, jubilejní sborník. Osek 1996, s. 30.

6. Historie ve 20. století

6.

6.1. Od přelomu století po vznik Československa 1890-1918

V roce 1891 byl v klášteře opatem Meinrad Václav Siegel. Byl výborným kazatelem a svým slovem dokázal oslovit jak kleriky, tak i novice. Svátý stolec schválil českým cisterciákům novou rakousko-uherskou kongregaci, a to 25. 6. 1897, jednalo se o upravenou kongregaci Nejsvětějšího Srdce Páně. V jejím čele stanul vyšebrodský opat Wačkarz. To bylo pro české cisterciáky velkou a slavnou událostí.

Osecký klášter měl jako každý klášter i zemědělskou půdu. Opat Siegel se na počátku svého zvolení opatem rozhodl, že bude tuto půdu pronajímat a modernizovat i správu lesů. Díky tomuto rozhodnutí získával klášter pravidelné příjmy, a proto se klášter mohl zvelebovat a zkulturovat. V okolí kláštera začala těžba hnědého uhlí, které se postupně blížilo i k samotnému klášteru. Proto opat rozhodl, že bude investovat do vysazování nových ovocných sadů a alejí, aby se zlepšila ekologická situace těžbou uhlí narušené přírody. Těžba uhlí pokračovala tak rychle, a můžeme říci, že i násilně, že již v roce 1892 byl poddolován nejen farní kostel ve Starém Oseku, ale i samotné opatství.

Oseckí cisterciáci vyvíjeli svoji činnost také v oblasti školství. V Oseku nechali postavit dívčí obecnou a měšťanskou školu. V Chomutově vlastnili tamní gymnázium, které bylo ovšem roku 1909 zestátněno. Opat měl představu, že zestátněné gymnázium přemístí přímo do kláštera v Oseku, ale to se mu přes veškeré jeho úsilí nepodařilo. Bránila mu v tom osecká městská rada, která pro jeho záměr neměla pochopení a gymnázium mu v klášteře nepovolila.

V roce 1914 začala první světová válka, opat Theobald Ondřej Scharnagl musel upsat klášteru vysokou půjčku. Z klášterního kostela a některých okolních farností musely být sejmuty zvony pro válečné účely. Proti tomuto činu nebylo možné odvolání, proto byly zvony odvezeny do Německa, aby byly roztaveny a jejich kov byl použit pro válečnou munici.

6.2. Období od první republiky 1918 po rok 1938

28. října 1918 vznikla samostatná Československá republika. I tato pro náš národ radostná a dlouho očekávaná událost měla neblahý vliv na osecký klášter. Klášter byl podroben pozemkové reformě. Klášteru bylo zabráno 3.329,51 hektarů půdy, zůstalo

mu 565,99 hektarů a dva dvory. Před reformou vlastnil klášter celkem na jedenáct dvorů.

Když se situace po skončení první světové války uklidnila, byly do klášterního kostela znovu pořízeny nové zvony, náhradou za ty násilně odvezené na počátku války. Dále pak byly pořízeny zcela nové varhany a v kostele byla položena nová podlaha. Klášterní galerie byla po dlouhé době odborně uspořádána.⁴⁹ Se založením nového státu byl okamžitě zrušen jakýkoli německý ústní a písemný styk, úřední jednání se musela okamžitě vést v češtině. Johann Bartl, správní úředník, měl syna Klemense, který ovládal velmi dobře český jazyk, mluvený i psaný. Byla mu svěřena správa úřadu kláštera, protože bylo velice důležité, aby někdo zpracovával mnoho nouzových opatření a výnosů týkajících se správy kláštera.⁵⁰

6.3. Období od počátků druhé světové války 1938 po rok 1945

Kněží v období německé okupace se projevovali jako velcí a stateční vlastenci. Kazatelny se stávaly místem významnou tribunou vlasteneckého ovlivňování věřících.⁵¹ Významným kazatelem byl Mons. Bohumil Stašek, vyšehradský kanovník, když byl pozván jako hlavní celebrant a kazatel na domažlickou pouť ke cti svatého Vavřince 13. srpna 1939. Za své vlastenecké kázání byl uvězněn v koncentračním táboře. Kromě českých kněží bylo postiženo i několik německých, kteří se veřejně postavili proti nacistické ideologii.⁵²

Krátce po vypuknutí 2. světové války byl klášter zčásti obsazen německou armádou, která si v klášteře zřídila protiletectký kryt. Tento plán zbudování krytu v klášteře měli Němci po dlouhou dobu připraven ještě před vypuknutím války, čekali pouze na její vypuknutí. Osudové události roku 1938 se dotkly nejen kláštera, ale i inkorporovaných farností. Jedna z inkorporovaných far se nacházela nedaleko Mostu ve Vtelně. Tam působil osecký mnich P. Zikmund Jan Kopic.⁵³ Ten byl zároveň

⁴⁹ Srov. tamtéž s. 75.

⁵⁰ Z písemného vyprávění Klemense Bartla správního úředníka.

⁵¹ Srov. BOHÁČ 1999 – Zdeněk BOHÁČ: Atlas církevních dějin českých zemí 1918-1999. Kostelní Vydří 1999, s. 27.

⁵² Tamtéž s. 27.

⁵³ P. Zikmund Jan Kopic se narodil 21. 11. 1888 v Klenčí pod Čerchovem čp. 25 otci Janovi a matce Barboře, rozené Tauerové. Po studii na gymnáziu v Domažlicích se rozhodl vyplnit přání své matky a vstoupil do řádu k cisterciákům. Svoji formaci a přípravu na kněžství prožíval v oseckém klášteře. Byl jedním z několika málo českých mnichů. Důvodem, proč si vybral právě tuto řeholi, neznáme. Snad možná proto, že byl z selského rodu. – Svědectví Anny Veberové, neteře P. Jana Kapice narozené v roce 1933. Svědectví je získáno z ústního podání dne 30. 12. 2012. Možným důvodem, že se rozhodl pro život v klášteře mohl být ten, že mnohé kláštery hmotně podporovaly studenty z chudších vrstev, což P. Kopic

jediným českým mnichem v oseckém klášteře. Během první světové války sloužil v Itálii na frontě jako duchovní, padl tam do zajetí a prošel i lazarety a místy postiženými epidemiemi. V prvních poválečných letech pak dále sloužil v Itálii u Československé domobraný, opět jako duchovní. P. Zikmund Jan Kopic byl nadaný v jazycích. Ovládal plyně italštinu, němčinu a francouzštinu. Z Itálie se vrátil do Oseckého kláštera a jeho hlavní pracovní náplní bylo vyučování náboženství po školách v okolních vesnicích kláštera. Do odlehlých míst musel chodit pouze pěšky i za nepříznivého počasí. Jeho první kněžské působiště bylo Vtelno u Mostu.

Po podpisu Mnichovské dohody koncem roku 1938 se dostalo do Vtelna hnutí Hitlerjugend se vším, co je doprovázelo. Pater Zikmund se jako Čech dostal na černou listinu lidí určených k fyzické likvidaci. To věděl jeho soused, správce statku pan Ritter a faráře na to upozornil. Podle jiných svědectví⁵⁴ odešel p. Kopic na základě doporučení opata Harzera. P. Zikmund na poslední chvíli vyzvedl z kostela mešní náčiní, aby se nestalo obětí rabování, a jen s tímto nákladem a osobními potřebami se panem Rittrem nechal odvézt v noci bryčkou do Mostu na vlak. Věci odvezl k sestře Barboře do Příbrami a sám se vrátil do kláštera v Oseku. O svém počinu informoval biskupský úřad v německém Řezně. Biskupství nařídilo liturgické náčiní převést do Řezna, ale už neřešilo otázku, jak s nimi překročit nově vytvořené hranice mezi protektorátem a říší. Takováto hranice existovala mezi Draženovem a Klenčím pod Čerchovem.

Jeho sestra Anna se svým mužem a s dětmi bydleli a hospodařili v jeho rodném domě v Klenčí pod Čerchovem čp. 25. Převoz liturgického náčiní přes hranice vyřešili po svém. Sestra Anna a její muž Antonín vzali ruksaky, bylo to na Štědrý den, a šli pěšky do Domažlic. Jako obyvatelé příhraničních obcí měli propustky. V Domažlicích, které byly v té době v protektorátu, podobně jako Příbram, se u dobrých známých sešli s bratrem Janem Zikmundem, převzali náklad do ruksaků a vyrazili zpáteční cestu. Už byla skoro tma. Na první české celnici po nich žádali, aby ukázaly obsah ruksaků, protože vydávaly podivný zvuk, jakoby plechového nářadí. Řekli, že vezou na Vánoce hračky dětem, a že je tam něco rozbitého, co ještě musí stihnout opravit. Tak je tedy propustili. Na druhé, německé celnici to prošlo úplně stejně. Vánoce a děti tuto situaci zachránily před tím, že nemuseli obsah zavazadel ukazovat.

byl. Srov. BOHÁČ 1999 – Zdeněk BOHÁČ: Atlas církevních dějin českých zemí 1918-1999. Kostelní Vydří 1999, s. 18.

⁵⁴ Z ústního svědectví P. Benno Beneše SDB narozeného v roce 1938. Záznam pořízen 28. 12. 2012.

P. Zikmund se pak na propustku dostal domů do Klenčí pod Čerchovem, kde vyzvedl liturgické náčiní a odvezl do Řezna na biskupství. Biskup Michael Buchberger mu pak místo poděkování řekl, že kdyby byl ve Vtelně dopustil rozkradení předmětů, byl by přišel do koncentračního tábora v Dachau, a kdyby si je nechal zabavit na hranicích, že by to pro něho dopadlo stejně. P. Zikmund byl v očích biskupa pouhý a obyčejný kněz, se kterým nemělo smysl se bavit. Toto byl ochoten udělat biskup s knězem, který měl jasný úmysl, zachránit co se dalo, ale biskup místo toho, aby mu poděkoval, mu ještě vyhrožoval koncentračním táborem.

V Oseku dlouho nepobyl, jako jediný český mnich musel pak klášter opustit a stal se administrátorem ve Višňové na Příbramsku. Ve Višňové byl požádán o zvláštní službu, učit české četníky němčinu, kterou za války museli znát. Jejich nechut k němčině tlumil tím, že jim vštěpoval lidové rčení kolik řečí umíš, tolikrát jsi člověkem. P. Zikmund zde sloužil až do jara 1945.⁵⁵ 12. 6. 1945 byl jako bývalý český řeholník povolán zpět do kláštera a jmenován převorem a současně národním správcem kláštera a jeho majetku spolu s Karlem Mackem.⁵⁶

6.4. Těžké období a zkoušky roku 1945

Existovalo jen málo věcí, na kterých se domácí i zahraniční odboj tak shodly, jako na odsunu Němců a potrestání zrádců a kolaborantů. Od chvíle, kdy československá vláda převzala moc nad osvobozeným územím, začalo se s Němci jednat jako s kolektivním viníkem za všechny nacistické zločiny. Po příjezdu do Prahy podepsal prezident Beneš několik dekretů. 19. 5. 1945 dekret, jímž byl zabaven majetek Němců, Maďarů a kolaborantů a dán pod národní správu.⁵⁷ 21. 6. 1945 dekret o konfiskaci a rozdělení pozemkového majetku Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů. 20. 7. 1945 dekret o osídlování konfiskovaných pozemků.⁵⁸ 2. 8. 1945 dekret, kde byli Němci a Maďaři zbaveni československého občanství, s tímto dekretem nepodléhali

⁵⁵ Vzpomíná administrátorova neteř. Svědectví Anny Veberové, neteře P. Jana Kapice narozené v roce 1933. Svědectví je získáno z ústního podání dne 30. 12. 2012.

⁵⁶ Johann Bartl, správní úředník kláštera, se znal s Karlem Mackem již dříve, protože od března roku 1918 do května roku 1919 byl klášter pod nucenou správou. Macek tehdy sloužil na statku jako adjunkt, úřednický pomocník.

⁵⁷ Srov. VAŠKO 1990 – Václav VAŠKO: Nemlčená kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce 1. Praha 1990, s. 28.

⁵⁸ Tamtéž s. 37.

zákonům ČSR.⁵⁹ 25. 10. 1945 dekret o konfiskaci nepřátelského majetku a fondu národní obnovy.⁶⁰

Na některých místech bez souhlasu církevních úřadů vypudily některé národní výbory z far duchovní správce německé národnosti i přesto, že plynně ovládali český jazyk a s nacisty neměli nic společného. Na jiných místech odcházeli duchovní společně s německými farníky i přesto, že nedostali pokyn k vyhoštění. Z těchto důvodů byla některá místa dočasně neobsazena duchovními. Biskupská konzistoř v Brně vydala v létě roku 1946 farnostem oběžník, v němž bylo napsáno, že duchovní správce není oprávněn samovolně opustit faru, i kdyby velká část jeho farníků byla německé národnosti a byli nuceně vystěhováni. Dále pak jestli nemá MNV státní nebo politické námitky proti německému duchovnímu, nemůže ho MNV nutit, aby opustil faru.⁶¹

Tyto dekrety se nevyhnuly ani klášteru Osek, kde bylo více německých řeholníků, než českých. Dne 12. 6. 1945 se vrátil osecký český řeholník P. Zikmund Jan Kapic, který doposud působil ve Višňové a byl tohoto dne jmenován převorem kláštera a současně národním správcem.⁶² V klášteře v té době byly soustředěny vzácné písemnosti a kulturní památky i z jiných německých klášterů, odkud řeholníci utíkali do Oseku. V roce 1943 utekli z různých německých klášterů do Oseku řeholníci. Z ženských klášterů Marienstern a Marienthal přenesly do Oseku řádové sestry nejcennější předměty, rukopisy a knihy.⁶³

Euforie po pádu Německa přinesla i snahy o ničení všeho, co mělo německý původ. Tehdy se převor kláštera P. Zikmund Kapic před aktivisty postavil a řekl, že do galerie a knihovny, kde byly tyto poklady uloženy, se nedostanou jinak, než přes jeho mrtvolu. Aktivistům padla za obět' část nábytku a zařízení kláštera, ale vzácná umělecká díla a rukopisy zůstaly díky P. Kapicovi zachovány. Otec převor kláštera P. Kapic dostal za tento hrdinský čin čestné uznání od Ministerstva kultury. To, že mu jednou tento čin zachrání život, to tehdy ani netušil.⁶⁴

⁵⁹ Srov. tamtéž s. 28.

⁶⁰ Tamtéž s. 37.

⁶¹ Srov. tamtéž s. 28.

⁶² Srov. ANTOŠOVÁ 1996 – Jarmila ANTOŠOVÁ a kolektiv (ed.): 800 let kláštera Osek, jubilejní sborník. Osek 1996, s. 76.

⁶³ Srov. tamtéž s. 101.

⁶⁴ Svědectví Anny Veberové, neteře P. Jana Kapice narozené v roce 1933. Svědectví je získáno z ústního podání dne 30. 12. 2012.

Během května nastalo násilné vysídlování Němců. První větší počet plánovaných zatýkání úředníků, funkcionářů a členů NSDAP se udál ve svatodušních dnech 1945. Nejprve byli zavřeni do opatského sklepa, kde se s nimi nelidsky zacházelo. Po několika dnech byli dopraveni do klášterní dívčí školy. Někteří byli zastřeleni a pohřbeni vně obecního hřbitova, několik dalších přišlo o život na Neulandu, což je pole za dolní klášterní zdí, údajně šlo o 23 osob mužského pohlaví.

V květnu roku 1945 se česká revoluční vláda zachovala vůči sudetským Němcům velice brutálně. Ihned po vstupu ruských vojáků, tzv. Osvoboditelů, vnikli do kláštera, bylo to dne 8. května 1945, a začali společně s českou lůzou z tábora v Rýzmburku drancovat jak klášterní pivovar, tak i samotný klášter. Nejdříve vypáčili dveře do vinného sklepa, tam ukradli uskladněná mešní vína a odnesli je. Jejich drancování pokračovalo tak, že těžkým kovářským kladivem roztřístili dveře do děkanského bytu, kde bylo skladováno ošacení protivzdušné obrany. Potom se lůza pokoušela proniknout do konventu a do opatství. V tom jim však řeholníci zabránili za pomoci předsedy Místního národního výboru Josefa Patery.

Po zřízení Místního národního výboru v roce 1945 se okamžitě začaly zabavovat německé domy a majetek. V první linii došlo na objekty příslušející klášteru. Ty byly prohlášeny za ryze český majetek. Klášterní škola pro dívky, která v Hitlerově době sloužila jako policejní kasárna, a část hospitálu sv. Klementa, byly v prvních dnech nelegálně obsazeny partyzány. Asi po čtrnácti dnech se tam nastěhovala vojenská jednotka Svobodovy armády, z větší části se skládala z partyzánů. Kromě těchto zde byl ještě ubytován jeden vlak Rudoarmějců.

Nájemci pivovaru, Franzi Pöpperlovi, byla 11. května 1945 odňata pravomoc řídit provoz pivovaru. Protože byla ještě dostatečná zásoba piva, sladu a chmele, mohl snadno pro svou vlastní kapsu po určitý čas udržet pivovar v provozu. Pan Pöpperl odešel v polovině června dobrovolně z Oseku. 1. července převzal pan Macek pivovar do národní správy. Téhož dne bylo nájemci zahradnictví, jménem Anton Jenak, odejmuto právo nájemce. Místo něj byl ustanoven Čech jménem Král. Jenak byl zatčen a odveden spolu s dalšími místními německými obyvateli do tábora v Duchcově. Nájemnice klášterního hotelu, paní Groß, směla zůstat také jen do 1. července. Hotel byl Národním výborem přidělen jednomu českému komunistovi.

22. května se dostavil Karel Macek k nájemci klášterního statku Andělovi a jednoduše mu oznámil, že hospodářství se vším příslušenstvím je mu zabaveno. Jeho

manželka byla s dětmi vyhnána a veškerý majetek i jmění musela zanechat na místě a odejít. Jejího manžela odveleli do Wermachtu, ozbrojených sil Třetí říše, odkud se už nikdy nevrátil.

Když se šel národní správce Macek představit panu opatu Eberhardu Harzerovi, aniž by se jakkoli legitimoval, chtěl se představit nejen jako správce klášterního statku, ale i jako národní správce celého kláštera a jeho majetku. Opat však toto samozvané dosazení neuznal a to odůvodnil dvěma důvody: 1. Národním výborem byl jako národní správce kláštera i jeho majetku ustanoven P. Zikmund Kapic. 2. Klášter dosud nebyl Zemským výborem vyrozuměn, že je pan Macek oprávněným národním správcem statku.

Toto odmítnutí vyvolalo v Mackovi nesmírnou nenávist vůči panu opatovi a vůči P. Zikmundovi v daleko ostřejší míře. Zástupci Místního národního výboru a Macek odjeli do Prahy, kde prosadili, že se Macek stal zároveň s P. Zikmundem národním správcem veškerého majetku kláštera. Dekret došel do kláštera asi tak kolem 20. července 1945.⁶⁵

Opat Harzer byl zatčen 1. července 1945 pro podezření ze spolupráce s nacisty a strávil tak následující měsíce v internačním táboře v Libkovicích u Mostu, ale i v různých vězeních a uhelných dolech.⁶⁶ Událo se to tak, že v noci z 30. června na 1. července 1945 někdo zvonil v půl druhé v noci na chodbě u dveří služebního bytu Johanna Bartla. Manželka otevřela dveře, před ní stáli dva uniformovaní muži a ihned mě přivolala. Začali se ptát, zda zde bydlí pan Harzl, odpověděli, že ne. Tato odpověď jim nestačila a zeptali se podruhé: „Kde bydlí opat Harzel?“ „Na druhé straně v klášteře, zde je úřední budova.“ Tak zněla odpověď Johanna Bartla. Byl dotázán, kdo že jsem. Odpověděl: „Správní úředník.“ Na tuto odpověď reagoval slovy: „Bývalý!“

Za namířeného revolveru byl donucen se okamžitě rychle obléknout a oběma uniformovaným ukázat cestu do kláštera a umožnit jim vstup. Poznal, že to byl poručík a poddůstojník Svobodovy armády z tábora v Libkovicích. Hlavní brána byla samozřejmě zavřená. Pod opětovnou výhrůžkou, že bude zatčen a zastřelen, se oba domáhali, aby byli vpuštěni. Bartl vzbudil jsem domovnici Klinger, která posléze vrata otevřela. On byl pak za strašného klení poslán pryč. A k tomu ještě doprovodné řvaní:

⁶⁵ Z osobního svědectví Johanna Bartla, které zaznamenal v písemné podobě.

⁶⁶ Srov. ANTOŠOVÁ 1996 – Jarmila ANTOŠOVÁ a kolektiv (ed.): 800 let kláštera Osek, jubilejní sborník. Osek 1996, s. 101.

„Honem, honem!“ Když se ještě před tím obou zeptal, jak pronikli do tak dobře uzamčené úřední budovy, dostalo se mu hrubé odpovědi: „To je naše věc, my smíme všude.“

Po čtvrté hodině ranní si přišel poddůstojník pro auto, které zůstalo na dvoře před správním úřadem. Odjel s ním do kláštera. Zanedlouho Bartlovi viděli auto, v němž seděl pan opat, jak odjíždí směrem na Lom. O dvě hodiny později byl odveden vrchní výplatce protivzdušné obrany a vedoucí skladu se šatstvem protivzdušné obrany Dr. Allmang. Oba byli dopraveni do koncentračního tábora v Libkovicích. 1. července byla neděle. Odpoledne se objevil poručík s početnou strážní jednotkou a s větším počtem aut a začalo se drancovat opatství. S pleněním se pokračovalo i v dalších následujících dnech.⁶⁷

Uprchlé řeholnice z Mariensternu byly též pro podezření z nečestného jednání, spolu s cennými předměty, zatčeny spolu s dalšími řeholníky. Další podezření, které dovedlo opata s několika bratry do vězení, bylo obvinění z toho, že byli přistiženi při ukrývání klášterních cenností.⁶⁸

3. července 1945 odpoledne se v ranních hodinách sešel P. Dionys Heger provisor, převor, Johann Bartl a jeho syn ke služební poradě, co dělat v případě, až budou jako Němci vyhoštěni. Proslýchalo se, že odsun bude probíhat ve dvou fázích, při čemž druhé vyhoštění by mělo nastat krátce po prvním. Ve skutečnosti k tomu došlo až 31. července. Společně se všichni zeptali převora P. Zikmunda Kapice, zda jako národní správce kláštera něco podnikne proti tomu, aby nebyli odsunuti, a mohli v klášteře zůstat a bez překážek i nadále vykonávat svoji službu. Prohlásil, že je o tom bude informovat. Informaci však žádné nedostali, protože ještě tentýž den večer okolo půl osmé přišel jeden poddůstojník do úřadu, kde pracoval Klemens Bartl. Všechny vyzval, aby šli s ním ohledně nějaké informace. Johannu Bartlu bylo dovoleno, aby si ze svého bytu mohl vzít sebou plášť. Na chodbě stál P. provisor Dionys Heger, kterého hlídal voják. Všichni tři byli převedeni přes klášterní zahrady až do dívčí školy, kde byla ubytována vojenská jednotka Svobodových vojáků. Tam byli zavřeni do vězení. Klemens Bartl do jedné cely, pan provisor a Johann Bartl do druhé. Všem byla provedena osobní tělesná prohlídka. Co měli v kapsách, jim bylo sebráno, pouze

⁶⁷ Z osobního svědectví Klemense Bartla, které zaznamenal v písemné podobě.

⁶⁸ Srov. ANTOŠOVÁ 1996 – Jarmila ANTOŠOVÁ a kolektiv (ed.): 800 let kláštera Osek, jubilejní sborník. Osek 1996, s. 84.

kapesník si směli ponechat. Bez světla a slavníku museli strávit první noc. Druhého dne dostali židle a na noc slavníky.

V noci ze 4. na 5. července okolo čtvrté hodiny ranní přišel do vězeňské cely Klemense Bartla poddůstojník a s naměřeným revolverem a začal ho zcela arogantním způsobem a sprostými výrazy vyslýchat. Na jeho první otázku, která se týkala toho, co vlastně kláštere dělá, mu odpověděl, že je bezmála čtyřicet roků ve službě kláštera Osek a že jeho činnost spočívá v globální administraci. Druhá otázka zněla: „Kdo byli jeho představenými?“ Když dotyčné jmenoval hrubě a hanlivě při tom poddůstojník nadával. Třetí položená otázka byla, zda nebyl u partaje. Jeho odpověď zněla zcela jasně: „Ne, také v žádném členství ani ve formaci.“ Na což byl okřiknut, že je lhář, že podle jeho šetření byl vedoucím nacistických funkcionářů, a tudíž podle něj nepřítelem Československé republiky a vůči Čechům silně nepřátelsky založen. Jeho opačně vznesené námitky však byly bezvýsledné. Odvážil se mu však říci, že si jeho výtky a způsob jednání výslovně nepřeje. Jeho odpověď zněla: „Drž hubu! Já tě zastřelím.“ Při čtvrté otázce se dopálil, když se ptal: „Kde jsou v kláštere schované archivy a trezory, v nichž jsou schovány nejvzácnější poklady a tajné dokumenty. Vy to musíte vědět, když klášteru tak dlouho sloužíte.“ Při této otázce mu přiložil revolver na levou stranu svých prsou. Nato mu klidně a rozhodně odpověděl, že o tajných archivech a schovaných pokladech není nic známo a může to před Bohem s čistým svědomím odpřisáhat. Při tom zvedl ruku k přísaze. Revolverem ho však udeřil do ruky, přičemž mu zranil ukazováček a křičel: „Bůh a přísaha je pro mě hovno! Jestliže se nepřiznáte a neřeknete pravdu, budete zastřelen, jako už byli zastřeleni jiní.“ Na další kladené otázky už neodpovídal, jeho nadávky a tupení mlčenlivě snášel, takže skoro 45 minut trvající výslech nakonec vzdal. Celu opustil s výhrůžkou, že ho k doznání donutí, jinak že ho to bude stát život. Poté odešel do vedlejší cely, kde byl provisor a jeho syn. U nich se tázal na jejich příslušnost v partaji a na tajné archivy. Dostal však stejné odpovědi. Pouze vůči jim dvěma se choval o něco slušněji.

Druhého dne ráno před osmou hodinou, když pan Klemens Bartl šel pod dozorem na záchod, procházející kolem strážnice, upozoroval, že uvnitř byl opat Eberhard a Dr. Allmang. Byli sem dopraveni z tábora Libkovice. Později se dozvěděl, že oba měli strašlivý výslech. Po výslechu do vězeňské cely dáni nebyli, zůstali však pod dozorem ve strážnici.

V sobotu 7. července v devět hodin dopoledne byli vyvedeni z cel. Šikovatel⁶⁹ a čtyři vojáci vybaveni poboční zbraní eskortovali opata Eberharda, P. Dionyse, Dr. Allmanga, Klemense a Johanna Bartla z dívčí školy městem ke státní policii do Vily Anna. Zpočátku je rozdělili jednotlivě. V důsledku nepřetržitých zatýkávání Němců, kteří nebyli během dne eskortováni do Duchcova a zůstávali v Oseku v prozatímní vazbě, nastal nedostatek místností, což mělo za následek, že se přeci jen dostali všichni k sobě. Od té chvíle, kdy byli všichni pospolu, začala být jejich vazba snesitelnější.

Duchovní dostávali stravu z kláštera a ostatní od svých žen. Neduchovní to měli poněkud snadnější, protože směli pod dozorem jít denně na jednu hodinu do zahrady a mohli tak vyvětrat, za tu dobu ztuchlotinou páchnoucí deky a oblečení.

Zacházení ze strany státní policie nebylo tak sprosté, jak tomu bylo u příslušníků Rudé armády nebo vojska Svobodovy armády. Jakmile kolovaly zvěsti o tom, že Němci údajně spáchali sabotáže nebo když k nim pronikal přesprávně hlasitý bolestný křik zatčených Němců, kteří byli v úředních místnostech, které se nacházeli nad jejich celami, propadali do úzkých.

10. července 1945 jsem byl Klemens Bartl pod dozorem odveden do úřadu, kde od národního správce Macka dostal příkaz, aby uvedl pana Josefa Šimka, jako českého nástupce, do administrativních záležitostí. Ten mu zbrkle pronesl úředně osobě výrok, z něhož bylo zřejmé, co je vlastně důvodem jejich zatčení. V rychlosti mu řekl, že klášter má být bez vedení, aby mohla vzniknout potřeba vytvořit nucenou správu nad klášterem. Dále, že české vedení má v klášteře vládnout podle libosti, a že v klášteře je velké podezření, že klášterní inventář a cenné předměty by mohli zmizet ve prospěch kláštera a že je třeba, aby donutil zadržené k vydání důležitých dokumentů.

Za přítomnosti zástupce místní státní policie, policejního strážmistra Josefa Varouše, předsedy místního národního výboru Josefa Patery, národního správce kláštera P. Zikmunda Kapice, národního správce veškerého majetku Karla Macka došlo 17. července k protokolárnímu předání administrativní agendy mému nástupci Josefu Šimkovi. Klemensi Bartlovi bylo uloženo, aby i nadále spravoval úřad, k čemuž byl z policejní vazby odváděn a opět přiváděn zpět. Stejně opat Eberhard a P. provisor Dionys byli opakovaně odváděni do kláštera za účelem vysvětlení a podání informací o klášterním stavu a po té zase přivedeni zpět. 31. července nebyl do úřadu odveden. Byl to termín druhého vyhoštění.

⁶⁹ Nejvyšší poddůstojnická hodnost v bývalém Rakousku - Uhersku.

Revoluční vláda vydala koncem července nařízení, podle něhož byla uvalena blokáda na všechny úspory a cenné papíry, které měli Němci uloženy v bankách a ve spořitelnách a taktéž jakékoli disponování s majetkovými cennostmi bylo zakázáno. Současně byly v době od 1. do 10. srpna staženy obnosy v říšských markách a vyměněny za české koruny. Zatčený převor, provisor a oba Bartlové byli v té době uvolňováni kvůli zajišťování majetku kláštera, kostelů a far.

Zrána 11. srpna 1945 jim sdělil náčelník osecké státní policie, že musejí do Duchcova na policejní presidium k výslechu, pak že budou propuštěni a budou moci v příštích dnech odcestovat za svými manželkami, které byly již odsunuty. Oni čtyři a ještě deset mužů a jedna žena byli pod dozorem eskortováni do Duchcova. Zatímco ti mužové a ta žena museli okamžitě do policejního vězení, oni čtyři byli odvedeni do prvního poschodí. Tam čekali na chodbě na předvedení k policejnímu radovi, Dr. Beranovi. Tento opakovaně kolem nich procházel, při tom si je prohlížel, aniž by jim dal jakkoli najevo, že by je měl vyslýchat. Po více než jednohodinovém stání přišel tajný policista Baxa a řekl, že pan Dr. Beran musí okamžitě odcestovat do Prahy a ve středu 15. srpna se opět vrátí. Až teprve potom budou moci provést výslech. Načež byli všichni odvedeni do policejního vězení.

Tam poznali, jak se zachází s vězni. Když přišli do místnosti, kde byl příjem vězňů, museli se postavit obličejem těsně ke zdi. Na ní byly skvrny vzbuzující odpor a pruhy od krve, takže se nejednomu muselo udělat nevolno. Otce provisoru popadlo hrůzné štítění, udělal jeden krok ode zdi, aby mohl odhlédnout stranou, dostal však od vězeňského dozorce do zad takovou ránu, že naletěl na onu potřísněnou zeď zpět. Následovala procedura zapsání osobních dat. Pak byli opět dáni do vězeňské cely, v níž se už nacházelo 17 mužů, mezi nimi jim velice dobří známí: velkostatkář a majitel vápenky z Lahošřě, stavitel z Duchcova, velkoobchodník též z Duchcova, řídicí učitel z Hrobu, tajemník obce Hrob, a další známé tváře. Do večera přibývali další a další, takže jich bylo v prostoru, který mohl pojmut přibližně 15 osob, napěchováno celkem dvacet osm. Místo k uložení pro každého bylo přirozeně velmi těsné, strava mizerná, avšak hlad přijme všechno. V oseckém policejním vězení bylo zacházení o něco snesitelnější, oproti Duchcovu to bylo nelidsky surové a nenávistné, takže si všichni už toužebně přáli, aby nastal onen den výslechů.

Jejich očekávání se vyvinulo vše úplně jinak. V úterý 14. srpna po obědě jim bylo řečeno, aby vyšli ven z cel. Dozorce četl jména jednotlivých vězňů, kteří byli

vybráni do koncentračního lágru v Libkovicích. K tomu patřili i čtyři osečtí. Jejich představy, že by přeci jen byli předvedeni, což bylo panem Dr. Beranem stanoveno na 15. srpna, bylo zcela zamítnuto. Dva, sotva dvacetiletí mladíci, vyzbrojeni samopaly, je dovedli v počtu čtrnáct mužů a jedna žena do dvě hodiny vzdáleného koncentračního tábora vražd a mučení v Libkovicích. Zde byli přijati s nadávkami a nejhrubším hulvátstvím. Zvláště opat Eberhard a P. Dionys byli tupeni slovy: „Místo abyste sloužili Bohu a lidem a prosili za víru, modlili jste se za ďábla Hitlera a hlásali jeho oslavení.“ Po této osobní vizitaci byli odvedeni do lágrového baráku, který byl úplně zamořen štěnicemi. Po asi dvaceti minutách si pro ně přišli kvůli práci. Opat Eberhard musel připravovat dřevo na topení, P. Dionys vozil na trakaři cihly, které před tím jiný vězeň očistil, Johann Bartl páčil střešní trámy, které byly doneseny ke spalování. Ti, kteří už tam před nimi pracovali, je hned upozornili, že česká táborová stráž patroluje s puškami a býkovci a každého vězně, který nepracuje nebo pracuje liknavě, nemilosrdně bije.

Večer v šest hodin, po dvouhodinové práci a krátce trvající večeři byl večerní tělocvik. Po rozchodu byli vězni odvedeni do strážnice. Nejprve obdrželi táborové číslo, pak následovalo pracovní zařazení. Opat Eberhard byl určen na důl Johann II v Mariánských Radčicích, P. Dionys na důl Pluto v Horním Litvínově, Klemens a Johann Bartl byli určeni na hlubinný důl Venuše mezi Jeníšovým Újezdem a Střimicemi. Potom byl každý čtvrtý předvolán k přivítání na strážnici, kde byl tázán, zda byl v partaji, SS nebo SA. Bylo úplně jedno, zda zněla odpověď ano nebo ne, stejně následovalo hrůzné zbití. Tomu byl vydán i dobrý P. Dionys, který měl ještě navíc prozradit, kde je v klášteře ukryta kořalka a víno. Bylo s ním hrůzným způsobem nakládáno, křičel bolestí tak, že to bylo slyšet venku mimo strážnici. Když pak byl opět mezi ostatními zpět v cele, hovořil jen velmi málo a naříkal nad bolestmi v kříži a na lýtkách, byl celý bledý, nastaly mu srdeční komplikace. Klemens a Johann Bartlovi naštěstí stáli tak, že se nedostali na řadu. Jako poslední přišel na řadu opat Eberhard. On však byl na pokyn náčelníka lágru od bití osvobozen. Po rozchodu si mohli upravit lože, byly to postele z hrubého dřeva. Leželi jsme na prknech, žádný slamník. Jako podušku použili kabát a jako příkrývku plášť. Spát bylo nemožné, z dřevěného stropu doslova pršely štěnice, vylézaly ze škvír, náležitě nás kousaly.

Druhého den zrána, 15. srpna,⁷⁰ byl ve čtyři hodiny budíček a ve 4:30, po ranní kávě následoval odchod všech zařazených k důlním jámám. Pochod trval hodinu až

⁷⁰ Slavnost Nanebevzetí Panny Marie a výroční den posvěcení všech cisterciáckých chrámů.

hodinu a půl. Převor, provizor a Klement a Johann Bartl byli v nedělním oblečení. Ihned museli v hluboké šachtě těžce pracovat. Opat Eberhard a oba Batlové se ke čtvrté hodině odpolední vrátili ze šachty, pouze pracovní mužstvo z dolu Pluto nedorazilo. Všichni čekali, až se vrátí otec provizor. Čím více ubíhal čas, tím více rostla starost, že se na dole Plutu něco přihodilo. Pozdě večer dorazila pracovní četa z dolu Pluto. Vedoucí čtyř hlásil, že třicet osm mužů je zpět, jeden mrtvý zůstal na dole. Byl to provisor Dionys Heger.

Zdá se, že tragická smrt otce provisorů se přece jen dotkla svědomí Čechů, neboť po dvou dnech přišlo z Okresního výboru a od vedení státní policie v Duchcově nařízení, že opat Eberhard jako duchovní už nesmí dál pracovat v dole, ale aby byl zaměstnán pouze v rajonu tábora. Od té doby byla opatu Eberhardovi přidělena práce částečně v lágrovém skladu, částečně v kanceláři velitelství tábora. Byl osvobozen od všech zbývajících prací v lágru, zatímco ostatní uvěznění v lágru po návratu z dolů měli jen půl hodiny na jídlo a na odpočinek a potom museli ještě pracovat v táboře.

Když se vrátil Klemens Bartl 18. srpna ze šachty až k smrti unaven, byl zavolán do kanceláře táborového vedení. Velitel stráže měl v ruce oseckým děkanským úřadem vystavený oddací list a četl mu v něm obsažené údaje, jejichž správnost musel potvrzovat. Jaké okolnosti s tím byly spojeny, se měl brzy dozvědět. Velitel stráže Kříž mu následně předčítal jeho vlastní úmrtní list. Osecký obecní úřad vydalo potvrzení, že mé mrtvé tělo bude převezeno do Oseku, a že smí být pochováno v rodinném hrobu. Velitel lágru Zeman poručil přítomnému strážnému: „Vezměte pušku, jděte s tím mužem ven a zastřelte ho, aby jej mohl pohřebník jako mrtvolu vzít sebou!“ V tom okamžiku zpozoroval přede sebou stojícího zaměstnance pohřební služby z Horního Litvínova, kterého dobře znal. Se vzrušeným tónem řekl veliteli lágru, že přece musí poznat, že se zde jedná buď o omyl, anebo že jde o nějaké intriky, a že by se měla tato záležitost obecnímu úřadu v Oseku objasnit. Po chvilce přemýšlení dal povel velitel stráže: „Odchod!“ Při odchodu z kanceláře lágru spatřil nedaleko stojící pohřební vůz s rakví, jež byla určena pro něj. Po několika dnech vyšlo najevo, že národní správce Macek rozšiřoval u státní policie v Oseku fámu, že Klemens Bartl zemřel v lágru. A také informoval jeho příbuzné žijící v Oseku o jeho smrti, takže se začalo s přípravou pohřbu. Avšak osecký hrobník se zdráhal vykopat hrob, prohlásil, že to udělá, až bude mrtvé tělo v Oseku.

Odpoledne 3. října 1945 byl opat Eberhard předvolán k veliteli do kanceláře lágru a ke svému překvapení se od štábního kapitána duchcovské policie Hajdingra dozvěděl, že je propuštěn. Rychle mi to sdělil a pak odjel se štábním kapitánem.

Od října byl koncentrační tábor přejmenován na internační tábor. Jídlo začalo být lepší, ale hlad zůstal. Koncem října podávali vězni žádost okresní vyšetřovací komisi při Okresním národním výboru v Duchcově, aby se jejich případ uvedl do chodu a vymohli si tak propuštění z tábora. Prvního prosince byli dopraveni k výslechu. Vyšetřovatel František Hybeš chtěl od Klemense Bartla hlavně vědět, kde se v klášteře nacházejí tajné archivy, poklady, cennosti a tajné dokumenty. O tom mu nemohl podat žádné údaje, právě tak i jeho syn.

Všichni předvolaní vnímali, že vyšetřovatel Hybeš jim byl zjevně příznivě nakloněn, a že úřady samy se nad těmi hloupými prisouzenými obviněními jen usmívaly. A také se dozvěděli, že mnozí z těch, kteří jim způsobili mnohé utrpení, byli zatčeni. Jeden z nich policejní rada Dr. Beran. Pouze litovali, že nebyl mezi zatčenými také národní správce Macek.

U soudu se setkali opět s opatem Eberherdem. Dozvěděli se, že opat byl znovu zatčen a uvězněn v internačním lágru Duchcov. Právě tak jako oni byl i on předveden k výslechu. Přesto, že jim nebyla dokázána žádná vina, bylo jim jasné, že Vánoce stráví ještě v lágru. Jelikož ani k Novému roku jim nebylo doručeno žádné oznámení o propuštění, žádali o propuštění podruhé. Konečně došlo 6. února 1946 ke komisionálnímu řízení na Okresním národním výboru. Komise se skládala z pěti osob, jednání byla veřejná a posluchači směli přednést námítky a stížnosti. Tak měla též má švagrová, paní Marie Konopiská z Prahy, možnost intervenovat v jejich prospěch. Obvinění byla jednotlivě projednávána a to po poradě s výsledkem. Dozvěděli se, že byli osvobozeni a zproštěni všech politických a nacionálních obvinění a podezírání.

Po vyjádřeném osvobození byl opat Eberhard ještě tentýž den propuštěn z duchcovského lágru, zatímco Klemens a Jahann Bartlovi obdrželi písemné soudní vyjádření později. Bylo to až 11. února, do té doby byli umístěni v lágru Libkovice. Cestou domů z lágru si předsevzali, že na všechno, co doposud prožili, brzy zapomenou. V rozsudku stálo, že se po příchodu do Oseku nahlásí u městské policie a na Národním výboru v Oseku a na pracovním úřadu v Duchcově. Považovali za svou povinnost představit se opatovi Eberhardovi a převorovi P. Zikmundu Kapicovi. Ptali se na možnost, zda by mohli být zařazeni do služby v klášteře. Na pracovním úřadě

Duchcov obdrželi listinu, v níž byl vyjádřen požadavek, aby byli přijati jako pracovní síly pro vyřizování důležitých údajů pro zemské úřady a konzistoř. Nově dosazený kancelářský personál byl této práci neschopen. Macek a jeho mafie se brzy o jejich příchodu do kláštera dozvěděli a to je rozzuřilo natolik, že se jejich intriky brzy projeví vůči nim.

13. února se ohlásili na pracovním úřadě v Duchcově a předložili list převora Kapice. Způsobilo to však pravý opak toho, než jaký byl původní záměr. Výrazy jako klášterní pacholci, kněžourské svině a další pro tisk nevhodná slova, přirozeně v české řeči, jim byla předhazována. Říkali že budou zaměstnáni tam, kde bude chtít úřad, aby neměli žádnou příležitost a nebyli nové správě v klášteře překážkou. Klemens Bartl byl přidělen jako lesní dělník klášternímu lesnímu úřadu a jeho syn jako horník na důl Alexandr v Hrdlovce. Ale ještě dřív než směli nastoupit do práce, byli odvedeni na Národní výbor v Oseku. Měli na úřadě předložit přehled o pozemcích, neboť se v obci nenachází žádný odborník, který tomuto rozuměl a by byl této práce schopen. To způsobilo v novinách zuřivý útok, jak je možné, že se na Národním výboru mohou zaměstnávat Němci. K tomu byl proti nim přidán příval pomluv a nadávek, aby byly protesty ještě účinnější. Obávali se opět toho nejhoršího, ale Národní výbor se hájil a tím je také chránil. Při této příležitosti se oba dozvěděli, že jsou pod policejním dozorem. Samozřejmě, že neměli žádný důvod, aby na výboru vykonávali práci bezplatně. Okamžitě se ohlásili na pracovištích, která jim byla pracovním úřadem přidělena. Šachta Alexandr poslala Johanna Bartla na lékařské vyšetření. Český úřední lékař byl tak slušný a důkladně ho vyšetřil. Zjistilo se, že v lágru Libkovic začaly srdeční potíže. Přesto ho lékař uznal za schopného s tím, že je možné mu svěřit jen velmi lehkou práci. Na češ šachta přijetí odmítla a pracovní úřad jej odkázal klášternímu lesnímu úřadu jako dřevorubce.

Práce Klemense Bartla bývala často přerušována. Prevor Kapic totiž prosadil, že by mohl pro něj, dále pro faráře v Mariánských Radčicích P. Nivardu Krákorovi a P. Waltheru Mosonyiovi, vyhotovit souhrnná přiznání příjmů. Souhrnná klášterní přiznání příjmů pro kongrua zůstala nezpracována kvůli několika měsíčnímu věznění. Upomínky přicházely jak ze strany biskupské konsistoře v Litoměřicích tak Zemského úřadu v Praze.

Národní správce Macek si nechával opakovaně předvolávat Klemense Bartla za účelem poskytování informací o vlastnictví pozemků, o nájemních záležitostech, vedení

vodovodů, dále prodejů pozemků, patronátů, výměny lesů s hornictvím a podobné záležitosti. V úřadu správy kláštera se stav zaměstnanců razantně zvýšil, ale ani tu nejjednodušší účetní uzávěrku nebyli sami schopni dát dohromady. V důsledku toho byl 20. dubna Klemens Bartl pověřen, aby vyhotovil bilanci renty počínaje od 1. ledna 1945 až po 30. červen 1945, právě tak i bilanci pachtovaných provozů statku a pivovaru pro totéž období. Pro stejný objem obchodu mělo být vyúčtování za období od 1. července až do 31. prosince 1945. Aniž by zacházel do jednotlivostí, zjistil, že od začátku národní správy vedení účetnictví a skládání účtů se dělo způsobem, jak to absolutně nelze dělat. Začalo se hospodařit právě tak jako během první vnucené správy po skončení První světové války. Tehdy vznikla klášteru v období mezi březnem a 20. květnem ztráta okolo 700 000 korun.

Značná část klášterních kapitálů v bankách a spořitelnách, tak i cenné papíry byly opatřením revoluční vlády vázány tak, že se z toho už nesmělo nic vyzvednout. Běžné příjmy z lesa, pivovaru, statku, zahrad, rybního hospodářství, hornického odškodnění a pronájmů nestačily k pokrytí enormně vzrostlých výdajů na režii. Staré a osvědčené plány hospodaření, které zaručovaly výnos, Macek ignoroval a věnoval se svým plánům jak hospodařit, což dopadlo katastrofálně. Stojí za to se zmínit se o platebních povinnostech. Macek se souhlasem Zemského národního výboru v Praze sjednal u Eskomptebanky Teplice - Šanov a u jiných peněžních ústavů půjčky s 6,5 procentními úroky. Jeden výtah konta Eskomptebanky se zadlužením okolo 900 000 dostal Klemens Bartl k nahlédnutí. Výtahy od ostatních institucí měl v opatrování Macek, o tom nemohl nebo nechtěl nástupce Klemense Bartla dát žádnou informaci.

Konečnou uzávěrku až k 30. červnu 1945 měl již hotovou, když prostřednictvím policie dne 6. května 1946 obdržel vyrozumění o vypovězení. Macek neměl nic kvapnějšího na mysli, než jet s Bartlovým nástupcem ke krajskému výboru a tam dosáhnout toho, aby byl zadržen až do zhotovení celkové uzávěrky. O totéž se pokoušel na policejním presidiu. To se mu ale nepodařilo. Od svého nástupce se dozvěděl, že na obou místech Mackovi vyčítali, že měl možnost okamžitě po propuštění Klemense Bartla z tábora pověřit zpracování uzávěrky za dobu, kdy pobýval v táboře. Jeho vinou bylo, že účetní uzávěrky, které požadoval jeho dozorčí úřad, nebyly hotové.

Ještě několikrát byl Klemens Bartl vyslýchán, z důvodu, aby sdělil, kde se v klášteře nachází tajný archiv, dokumenty a poklady a kde jsou tajné chodby. Opět,

jako u všech předcházejících výsledků, prohlásil, že o ukrytých pokladech, tajných archivech a podobných věcech v klášteře Osek mu není nic známo.

Co bylo v inventárních knihách zapsáno, mělo být k dispozici a kdyby něco chybělo, pak to bylo za poslední dobu ukradeno pouze osobami, které o to měly zájem. Obával se, že bude znovu zatčen, neboť mu bylo už před tím vyhrožováno. Naštěstí ničemu nedošlo, ale policista Bašata ho okřikl a ve svém rozčilení vyzradil: „Jestliže nám to neřeknete vy, vyzradí to určitě pan P.“ Jménu toho, kdo by měl ony věci vyzradit, nezmínil.⁷¹

6.5. Odsun německých cisterciáckých řeholníků

V letech 1944-1945 se vyvíjel v Československu plán, plošně vysídlit a co nejdůsledněji zkonfiskovat majetek občanů německé národnosti. Na jaře roku 1945 bylo stále ve hře právo optovat pro československé státní občanství, alespoň pro ty Němce, kterým nebude možné dokázat, že se provinili proti československému státu, stejně jako povinnost Československé republiky odškodnit ty, jimž bude konfiskován majetek. V létě téhož roku byly vydány dekrety prezidenta republiky, ve kterých stálo, že Němci nesou kolektivní vinu za zradu Československé republiky a ztrácí tak veškerá občanská práva.⁷² Tato událost neminula ani oseký klášter, který byl převážně obsazen německými řeholníky.

V roce 1946 byli řeholníci vyhnáni a odsunuti z kláštera Osek. Opat a několik řeholníků bylo vyšetřováno kvůli obvinění z ukrývání řádových cenností.⁷³ V říjnu roku 1946 se opat Harzer z vazby dostal přes Rakousko do cisterciáckého opatství Oberschönenfeld v Bavorsku. Odtud hledal opat Harzer nové místo pro svoje spolubratry z Oseku. Útočiště našel v Rateinhaslachu, bývalém cisterciáckém klášteře. Opat Harzer zemřel 2. 11. 1949 v nemocnici Altötting. Převorem tam byl jmenován P. Ubald Peter. Tento oseký konvent ztroskotal na tom, že nebylo dostatečné

⁷¹ Z osobního svědectví Johanna Bartla, správního úředníka v Oseku. Jedná se o dopis, který Johann Bartl napsal a ukryl. Po jeho smrti jej jeho syn našel a zveřejnil. Doposud nebyl tento spis v Čechách zveřejněn, až v této práci. P. Benno Beneš, který mi poskytl tento spis, si přál, aby se o těchto hrůzných činech vědělo a nezapomenulo se na ně.

⁷² Srov. LINDER, MALECHA 2013 – Johanna LINDER, Corinna MALECHA: Zůstali tu s námi, bei uns verblieben. Praha 2013, s. 26.

⁷³ VLČEK 2003 – Vojtěch VLČEK: Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948-1964. Olomouc 2003, s. 25.

hospodářské zázemí. Také se pro nový začátek komunitního života sešlo málo mnichů. Osecká tradice se přesunula do Langwadenu.⁷⁴

Z oseckých řeholníků zbyli pouze dva čeští mniši P. Zikmund Jan Kapic⁷⁵ působící v Oseku a P. Nivard Krákora⁷⁶, farář v Mariánských Radčicích. Nad klášterním majetkem byla zřízena národní správa. V roce 1947 se stal druhým členem osecké komunity P. Dominik Mickel, lužický Srb.⁷⁷

Z důvodu malého počtu cisterciáckých mnichů došlo v roce 1947 k předání kláštera salesiánům Dona Boska se souhlasem představených obou řádů. Duchovní správu převzal P. Jaroslav Novosad SDB.⁷⁸ Salesiáni zde zřídili teologický studentát. Předcházela tomu však diskuse s litoměřickým biskupem Weberem, který zvažoval jak opuštěný klášter využít. Doposud tam sloužil poslední cisterciácký kněz, převor P. Zikmund Jan Kapic. Nejednalo se pouze o využití kláštera, ale i o přijetí okolního území, takřka misijního, se všemi těžkostmi spojenými s formací pro budoucí kněze. Salesiáni tento úděl přijali, dalo by se říci, že jim bylo požehnáno shůry. Přáním papeže Pia XII. bylo, aby salesiáni pomáhali biskupu Trochtovi v pastoraci v jeho diecézi, která se stala po odsunu Němců takřka misijním územím.

Salesiánům byla svěřena péče o sedm kostelů a dvanáct škol, kde vyučovali náboženství. Profesori i bohoslovci byli naplno zapojeni do pastorace na farách v okolí

⁷⁴ Srov. ANTOŠOVÁ 1996 – Jarmila ANTOŠOVÁ a kolektiv (ed.): 800 let kláštera Osek, jubilejní sborník. Osek 1996, s. 101.

⁷⁵ Protože byl Čech na sudetském území, byl vyhoštěn. Stal se farářem v Bilině roku 1947. V padesátých letech Bilinu jako mnoho jiných míst zasáhl hon na kněze. Stryčkovi byl přidělen jako výpomoc jeden bohoslovec. Jednou přišel za strýčkem, že by chtěl sám sloužit mši svatou. Tento úmysl mu nedovolil, protože dosud nebyl vysvěcen na kněze a takovýto úkon je nedovolený. Uražený bohoslovec věděl, že v kostele se zpívají písně nejen z kancionálů, ale také z volných papírů, pořízených na cyklostylu. A věděl, že někde na faře leží i cyklostyl. Patera Zikmunda udal, že mnozí na cyklostylu protistátní letáky. Následky byly hrozné, prohlídky a vyšetřování postihlo všechny, kteří byli v té době na faře. Stryček byl odvezen do vězení. Městské vězení bylo kousek nad farou, pod bilínským zámekem. V té době, asi řízením božím, byla na zámku návštěva odborníků z Ministerstva kultury spolu s vysoko postaveným pracovníkem bezpečnosti, který navštívil tenkrát také vězení. Vězení spolu se zámekem bylo architektonickou památkou. Vězeňský velitel je pozval podívat se okénkem na strýčka spícího na pryčně s tím, že v životě neviděl, aby mu tam vězeň usnul. Pracovníci kultury ve spícím vězni poznali patera Zikmunda, co zachránil v Oseku nevyčíslitelné hodnoty a u soudu se zasloužili o jeho brzké propuštění. Z vyšetřování pak vyplynulo, že cyklostyl na faře sice byl, ale zaprášený na půdě a nepoužívaný. Nacyklostylované písně byly už velmi staré. Bohoslovec pak beze stopy zmizel. Stryček zemřel 5. 8. 1968 v jeho rodném Klenčí pod Čerchovem, v bývalém česky mluvícím místě v západních Čechách, kde je také pohřben. - Ze svědectví neteře Anny Veberové, neteře P. Kapice.

⁷⁶ Zemřel v roce 1975 pohřben v Maria-Ratschitz, později tělo uloženo do jiného hrobu.

⁷⁷ P. Dominik Mickel (lužický Srb) směl jako Slovan v Československu zůstat a stal se farářem ve Varnsdorfu. Tam zemřel 30.12.1980 a byl pohřben v klášteře St. Marienstern v Sasku. - Ze svědectví P. Norberta Rauera, narozeného v roce 1945. Svědectví bylo zaslané e-mailem 21. 10. 2013.

⁷⁸ Srov. ANTOŠOVÁ 1996 – Jarmila ANTOŠOVÁ a kolektiv (ed.): 800 let kláštera Osek, jubilejní sborník. Osek 1996, s. 76.

Oseku. Rozvíjel se i tiskový aparát. Každou neděli se rozdalo na tisíce výtisků Rozsévače, na tisíce Nedělí, na tři sta Katolíků, sto slovenských Katolických novin a ještě jiné druhy časopisů. O Vánocích vystoupili salesiáni s první divadelní hrou, Krejčí králem, v Besedním domě v Hrobu. Divadlem žila tehdy celá obec. Hostinský jim pronajal sál zdarma, kulisy zapůjčila místní organizace Sokol, horníci poskytli uhlí na vytopení sálu. Krátce po odehrání této hry opakovali divadlo také v Oseku. To už si však vše salesiáni pořídili sami, postavili jeviště, malovali kulisy. Ještě v zimních měsících se začalo připravovat na křest sedmdesát dětí. K prvnímu svatému přijímání se chystalo v prosinci přistoupit sedmdesát tři dětí, ještě na počátku roku jich s bídou chodilo do kostela šest.⁷⁹ Příchod salesiánů do Oseku bylo velikou vzpruhou jak pro oblast duchovní, tak i občanskou. Spousta dětí našlo přístřeší a možnost využití volného času. Při těchto setkávání se salesiánů s dětmi docházelo k mnoha konverzím současně k dobré výchově, kterou děti obzvláště potřebují.

P. Zikmund Jan Kapic žil společně se salesiány v klášteře, ale nežilo se mu tam jednoduše, protože uvnitř trpěl, protože se v mnišském klášteře běhalo a křičelo po chodbách, prostě se tam probouzel duch salesiánství. Spiritualita Dona Bosca je naprosto diametrálně odlišná od spirituality cisterciácké. Když klášter spravovali salesiáni, zůstal tam s nimi P. Zikmund Jan Kapic převor, avšak žádné jurisdikční pravomoce neměl, protože nebyl salesián. Ani mu nebylo svěřeno vyučování náboženství, dá se říci, že ho tam salesiánská komunita trpěla. Dávali mu však vždy předsednictví při bohoslužbách, a to jen pouze z toho titulu, že byl místním převorem.

Když se v roce 1950 ujali vlády komunisté, nebyl P. Zikmund Jan Kapic internován nejspíše z důvodu, že byl starý, a tím pro komunistickou stranu neškodný. Zřejmě v něm viděli vetchého neškodného stařečka.⁸⁰

⁷⁹ Srov. KŘÍŽKOVÁ 1996 – Marie Růt KŘÍŽKOVÁ: *Kniha víry, naděje a lásky, 70 let působení salesiánů v Čechách a na Moravě*. Praha 1996, s. 88, 74-75.

⁸⁰ Z ústního svědectví P. Benno Beneše SDB narozeného v roce 1938. Záznam pořizen 28. 12. 2012.

7. Komunistická vláda v Československu a jejich vliv na společnost

7.

7.1. Exkomunikační dekrety

Když se 25. února 1948 ujali vlády komunisté, nastaly pro církve nepříjemné podmínky. Politická situace v Československu přiměla Svaté ofícium v Římě k vydání exkomunikačního dekretu, platného pro celou církev. Dekret zakazoval všem katolíkům členství v komunistických stranách, protože hlásalo materialistické, ateistické a protikřesťanské názory. Dekret byl vydán 20. června 1949, papež Pius XII. Tento dekret podepsal 28. června 1949. Na to československá vláda reagovala tak, že církevní tresty učinila protiprávně neplatnými a neúčinnými pro své občany. Státní orgány zakázaly zveřejnění a seznámení společnosti s exkomunikačním dekretem. Za neuposlechnutí tohoto státního nařízení bylo nařízeno přísně trestat každého, kdo by tohoto zákazu neuposlechl. Zbavení úřadu a postavení před soud následovalo pro ty, kteří se postavili proti rozhodnutí státu. Argumentace spočívala v tom, že církve zavádí středověké praktiky do 20. století.⁸¹ Krátce po vydání tohoto dekretu odvolali mnozí své podpisy. Mezi podepsanými byli i všichni kněží litoměřické diecéze, kteří před zveřejněním dekretu podepsali spolupráci. O několik dní později, 1. července 1949, byl vydán druhý, ještě závažnější exkomunikační dekret tohoto znění: „Komunismus je materialistickým a protikřesťanským učením, komunisté svým učením a skutky potlačují náboženství a jsou nepřátelé Boha, pravého náboženství a Kristovi církve. Věřícím je zapovězeno, aby vydávali, propagovali nebo četli knihy, časopisy, deníky, listy, které podporují učení a činnost komunistů, a už vůbec aby do nich vkládali svoje příspěvky. Věřící, kteří vyznávají, propagují a hájí komunistické učení jakožto odpadlíci od katolické víry jsou zvláštním způsobem exkomunikováni Apoštolským stolcem, takovým je zakázáno přistupovat ke svátostem.“⁸²

Exkomunikační dekrety přispěly k vyjasnění stanovisek a k upevnění církevní disciplíny. Aby mohl být člověk, který vstoupil do komunistické strany, exkomunikován, musel o exkomunikaci vědět. Ti, kteří se dozvěděli o exkomunikaci

⁸¹ Srov. VAŠKO 1990 – Václav VAŠKO: Nemlčená kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce 2. Praha 1990, s. 91-92.

⁸² Srov. BALÍK/ HANUŠ 2007 – Stanislav BALÍK/ Jiří HANUŠ: Katolická církev v Československu 1945-1989. Brno 2007, s. 24-25.

a již byli ve straně, žádali o radu kněze, zda jsou exkomunikováni či nikoli. Kněží většinou radili, aby byli ostražití a neukvapovali se. Doporučovali jim, aby se neangažovali v ničem, co by bylo v rozporu s jejich svědomím. Kněží se však vystavovali velikému nebezpečí, protože k nim chodili pro radu nejen katolíci, ale i provokatéři a tajní z komunistické strany, aby je tak mohli usvědčit z protistátní činnosti. Mnozí na to doplatili vězením.⁸³

7.2. Příprava a průběh akce K

První náznaky na zabránění klášterů se projevily na schůzi církevních pracovníků akčních výborů Národní fronty konané 13. dubna 1949. Chtěli tím omezit vliv řeholníků na společnost a současně získat velký počet budov. Návrh církevní šestky⁸⁴ na soustředění řeholníků do internačních táborů schválilo předsednictvo Ústředního výboru komunistické strany 22. srpna 1949. Krátce poté obdržela církevní šestka předběžnou zprávu o evidenci klášterů a řeholníků v Československu a pověřila Státní úřad pro věci církevní dalšími přípravami. Od září začaly úřady shromažďovat prostřednictvím krajských a okresních pracovníků přesné informace. Pořizovali soupisy a plány klášterních budov, evidovali počty řeholníků, vytvářeli kádrové posudky a zjišťovali vliv řeholníků na okolí kláštera. 20. ledna 1950 přijalo předsednictvo Ústředního výboru podrobnější plány na likvidaci klášterů. Průběh plánované akce se postupně měnil. Původně se zvažovalo, že se bude jednat o více etapovou akci. V první fázi měly být nejprve vyklizeny městské kláštery a následně kláštery na venkově a samotách. Tento návrh ztroskotal. Dalším návrhem byla likvidace některých řádů a později návrh, aby byla akce rozdělena na dvě etapy. V první etapě měly být nejdříve přepadeny ty řády, které komunisté považovali za nejnebezpečnější a následně ostatní. Konečným rozhodnutím bylo, že v první etapě budou přepadeny nejpočetnější řády a v druhé zbylé ostatní.⁸⁵

Prezident republiky Klement Gottwald ohlásil dne 26. 2. 1950 řešení likvidace mužských řádů jako úkol dne a druhého dne schválila církevní šestka plán církevního úřadu a Bezpečnosti na provedení centralizace řeholníků během jedné noci. Téhož dne se rozhodl ÚV KSČ, že nejdříve bude třeba připravit proces s představiteli řádů, aby se

⁸³ Srov. VAŠKO 1990 – Václav VAŠKO: Nemlčená kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce 2. Praha 1990, s. 91-92.

⁸⁴ Viz. v následující kapitole.

⁸⁵ Srov. VLČEK 2003 – Vojtěch VLČEK: Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948-1964. Olomouc 2003, s. 61.

mohla uskutečnit akce proti klášterům.⁸⁶ Bezpečnost dostala rozkaz, aby neprodleně připravila deset obětí k soudu. Byli vybráni premonstrátský opati Machalka a Tajovský, jezuité Šilhán, Kajpr, Mikulášek, dominikán Brait, redemptoristé Mastilák, Blesík, františkáni Urban a Barták. Soud se konal 31. března 1950. Toto byl první monstrproces, na který navazovaly další podobné.⁸⁷ Akce K byla dlouho připravována a promyšlena, proto byla tak účinná. 15. 3. 1950 bylo naplánováno nasazení zmocněnců do všech řeholních domů. Lepší den si k tomu nemohli vybrat, protože ten den jsme si vzpomínali na začátek okupace Československa Hitlerovými vojsky a zřízení protektorátu.

Osudná noc nastala z 13. na 14. dubna 1950, jednalo se o takzvanou akci K,⁸⁸ kdy Státní bezpečnost přepadla všechny české mužské kláštery a řeholníky internovala do zvláštních táborů v Broumově, Želivě a Oseku. Osek byl z těch nejhorších, stal se hlavním internačním táborem v Československu. Pro Komunistickou stranu nesl klášter označení „CK“, což znamená centralizační klášter. Touto nocí začala velká zkouška pro 14 230 řeholníků a řeholnic, kteří až do této osudné noci sloužili Bohu a lidem v 891 klášterech a řeholních domech na území celého Československa. Na této akci se podílelo 235 příslušníků Státní bezpečnosti.⁸⁹ Akci řídila vždy pětičlenná skupina. Civilisté si vyžádali, že chtějí mluvit s představeným komunity. Přečetli mu dekret o ustanovení zmocněnců a žádali, aby ho představený podepsal, že berou dekret na vědomí. Vyhlédli si příslušné místnosti, vyžádali si jejich vyklizení, dále účetní knihy, klíče a zavedli zvláštní telefonní linku, pak civilisté z kláštera odjeli.⁹⁰

Akce K byla provedena ve dvou etapách. V noci ze 13. na 14. dubna a z 27. na 28. dubna. Kolem půlnoci přijely ke klášterům ozbrojené jednotky SNB, Vnitřní stráž a Lidových milicí. V nic netušících městech obklíčili objekty klášterů a okolní bloky domů pro případ úprku řeholníků. V nočním tichu začali prudce zvonit a bouřit na vrata klášterů a budit řeholníky. Bylo jim nařízeno, že si mají s sebou vzít jen nejn nutnější věci a shromáždit se na určeném místě. Bylo jim sděleno, že byl klášter dekretem zestátněn

⁸⁶ Srov. VAŠKO 1990 – Václav VAŠKO: Nemlčená kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce 2. Praha 1990, s. 133.

⁸⁷ KŘÍŽKOVÁ 1996 – Marie Růt KŘÍŽKOVÁ: Kniha víry, naděje a lásky, 70 let působení salesiánů v Čechách a na Moravě. Praha 1996, s. 87.

⁸⁸ Svolení k provedení akce K dal generální sekretář KSČ Rudolf Slánský. VAŠKO 1990 – Václav VAŠKO: Nemlčená kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce 2. Praha 1990, s. 149.

⁸⁹ Srov. ANTOŠOVÁ 1996 – Jarmila ANTOŠOVÁ a kolektiv (ed.): 800 let kláštera Osek, jubilejní sborník. Osek 1996, s. 76, 84.

⁹⁰ Ze vzpomínek salesiánů Dona Boska. KŘÍŽKOVÁ 1996 – Marie Růt KŘÍŽKOVÁ: Kniha víry, naděje a lásky, 70 let působení salesiánů v Čechách a na Moravě. Praha 1996, s. 90.

a že budou převezeni na jiné místo, kde budou moci pokračovat v řeholním životě. Nic z toho však nebyla pravda, jednalo se o sprostou lež.⁹¹ Řeholníkům slíbený návrat k náboženskému poslání se zcela ignoroval. Velitelstvo určovalo denní program, ráno a večer se na nádvořích konaly podobně jako v nacistických koncentračních táborech sčítací nástupy. Internovaní byli zpočátku odříznuti od okolního světa. Teprve po čase mohli psát domů, přijímat dopisy, balíky, mít návštěvy. Veškerá korespondence podléhala kontrole a návštěvy byly povolené pouze pod dohledem dozorce. Některé dopisy nebyly ani odeslány nebo předány.⁹²

Násilná likvidace klášterů měla za následek velkou ekonomickou a kulturní krizi ve společnosti. V kláštorech byli zaměstnáni civilní zaměstnanci pracující v hospodářství a správě kláštera. Ti vyklizením pozbyli zaměstnání a s tím spojený plat. Státní úřady zabraly několik desítek milionů korun uložených na vkladních knížkách. Protože komunisté měli v plánu kláštery přebudovat na jiné účely, než ke kterým byly postaveny, zbavovali se církevních památek. V českých kláštorech bylo na 1 800 000 knih. Národní galerie dostala 629 obrazů, 247 plastik, Umělecko-průmyslové muzeum získalo něco okolo 1 100 uměleckých předmětů. Tento malý výčet klášterních cenností není zcela úplný. Ne všechny cennosti byly evidovány a spousta z nich byla zničena nebo alespoň poškozena. Jak udává Karel Kaplan ve své studii, velký podíl na ničení a devastování a likvidaci měly orgány Ministerstva vnitra, obrany a spravedlnosti.⁹³

7.3. Církevní šestka

Na pomyslné desce národní hanby jsou trvale zapsaná jména takzvané církevní šestky, tehdy všemocného nejvyššího orgánu Komunistické strany, jmenovitě: Alexej Čepička, Vládo Klementis, Zdeněk Fierlinger, Václav Kopecký, Viliama Široký a Jiří Hendrich. Na jejich zlovolných a bezbožných záměrech se ideově podílel Klement Gottwald, Zdeněk Nejedlý⁹⁴, Rudolf Slánský a Ladislav Kopřiva. Hlavním

⁹¹ Srov. tamtéž s. 150.

⁹² VAŠKO 1990 – Václav VAŠKO: Nemlčená kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce 2. Praha 1990, s. 164.

⁹³ Tamtéž s. 153.

⁹⁴ Ministr školství, příslušník Komunistické strany. 15. 11. 1945 byl pozván na pracovní poradě katolického duchovenstva Čech a Moravy, kterého se zúčastnilo 380 kněží. Ministr byl proti odluce církve od státu a dodal, že je třeba budovat jednotu národa, je třeba uvážit fakta a společně se dohodnout na fungování vztahu státu a církve. V tomto shledával pravé sjednocení a dodal, když se takto společně dohodnou, pak se podaří postavit veliké, dobré a trvalé národu a lidu prospěšné dílo. Tehdy tomuto projevu všichni nadšeně tleskali, avšak nevěděli s jakým záměrem to říkal, to pochopili až později, že účelem bylo, aby církev byla lépe ovladatelná. Srov. VAŠKO 1990 – Václav VAŠKO: Nemlčená kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce 1. Praha 1990, s. 44.

vykonavatelem a organizátorem akce K byl JUDr. Jaroslav Havelka, který velel několika stovkám příslušníků Státní a Národní bezpečnosti a jejich dobrovolníkům z řad deklasovaných členů KSČ. Po organizační stránce byl tento hrůzný čin přidělen referentu Tulachovi ze Státního úřadu pro věci církevní a pomocníky mu byli zmocněnci Karel Böhm⁹⁵ a František Halama.⁹⁶ Státní úřad pro věci církevní rozhodl, že správcem kláštera Osek se stane Náboženská matice. Do jejího čela byl dosazen náčelník hlavní správy Státní bezpečnosti.⁹⁷

Ve stranickém pokynu pro zmocněnce je uveden přesný postup zásahu, kde se klade zvláštní důraz na izolaci představených řádů od jejich členů, zajištění telefonů, uzavření všech vchodů z budovy kláštera a zamezení veškerého styku s vnějším světem.

Shromážděným řeholníkům byl pak přečten text v tomto znění: „Pražský proces se skupinou řádových kněží ukázal, že některé řády a kongregace stojí zcela ve službách zahraničních nepřátel našeho státu. Podle jejich pokynů rušily soustavně výstavbu naší vlasti, konaly špionážní služby a připravovaly ozbrojené povstání. Proto je nutno zakročit proti nejnebezpečnějším z nich a zbavit je možnosti, aby pokračovaly ve své protistátní činnosti. Proto bude tento klášter dnes v noci vyklizen a řeholníci soustředěni, aby se věnovali užitečné práci v zájmu budování socialismu.“

Bylo přísně zakázáno vést s řeholníky jakékoli rozhovory, dohlíželo se na to, aby si vzali jen ty nejnnutnější věci a buď dobrovolně nebo v krajním případě s použitím násilí nastoupili do připraveného autobusu, který je rozvezl do různých centralizačních táborů, ve kterých byly připraveny prostory.

7.4. Zpráva české tiskové kanceláře

18. dubna 1950, čtyři dny po prvním vpádu ozbrojených jednotek do klášterů přinesla Československá tisková kancelář tuto zprávu: „V poslední době bylo zjištěno, že nástrojem zahraničních nepřátel republiky se staly katolické kněžské řády. Při soudním projednání rozvratné protistátní činnosti bylo prokázáno, že v četných kláštorech byli ukrýváni nepřátelští agenti, vyzvědači a dokonce vrahové. V kláštorech byla odhalena skladiště zbraní, tajné vysílací stanice a mnohé kláštery se staly základnami vyzvědačské a rozvratné činnosti. Zejména od vydání nových církevních zákonů, které učinily konec nadějším, že by světské duchovenstvo bylo možno dále

⁹⁵ Narozen 28.7.1870, zemřel 27.9.1929 profesor státního gymnázia v Chomutově.

⁹⁶ Srov. ANTOŠOVÁ 1996 – Jarmila ANTOŠOVÁ a kolektiv (ed.): 800 let kláštera Osek, jubilejní sborník. Osek 1996, s. 84.

⁹⁷ Tamtéž s. 88.

pověřovat úkoly rozvratného rázu, předurčila redakční katolická hierarchie z rozkazu Vatikánu především mužské řády jako své hlavní pomocníky při uskutečňování svých rozvratných cílů. Aby bylo znemožněno pokračování v této nepřátelské činnosti katolických řádů, bylo přikročeno k opatřením, která znamenají návrat řádů k jejich původnímu a pravému náboženskému poslání. Poněvadž bylo zjištěno, že v prostorných klášterních budovách žilo vždy jen několik jednotlivců, kteří nepracovali a zabývali se ponejvíce štváním a pobuřováním, byly řády soustředěny do několika klášterů, kde budou mít možnost, aby se věnovaly ryze náboženskému poslání podle zvláštních předpisů vlastní řehole. Uprázdňené budovy budou dále sloužit především potřebám katolické charity a sociálním a zdravotním účelům. Některé bude možno přeměnit na byty, které obyvatelstvo v okolí klášterů tak citelně postrádá.“

Většinu klášterních budov však zabralo ministerstvo vnitra a armáda. Tvrzení o tom, že se řády budou moci vrátit k jejich původnímu poslání, bylo lživé a zesměšňující.⁹⁸ Místo toho, aby se věnovali řeholním povinnostem, byli nuceni denně, kromě neděle, manuálně pracovat. Pracovní doba trvala osm i více hodin a to i přesto, že duchovní neměli fyzické a profesní předpoklady ke konkrétním druhům práce. Nucené práce řeholníků byly finančně odměňovány, ale nároky pro jejich získání byly tak vysoké, že bylo téměř nemožné je získat. Mnohem častěji byli řeholníci trestáni za nesplnění stanovených norem. Někteří byli odváženi do táborů nucených prací, které fungovaly jako výchovné a nápravné zařízení. Jiní byli odsuzováni, vyslýcháni a fyzicky mučeni k přiznání se k tomu, že budovali odpor proti budování socialismu v Československu. Po skončení pracovní doby následovalo politické školení, které si bralo za cíl přesvědčit řeholníky, že komunistický režim jedná ve prospěch církve. Každý den ráno byli seznamováni s politickými aktualitami. Dále jim bylo předčítáno z Rudého práva a zúčastňovali se politických přednášek prověřených kádrů. Řeholníci však vyjadřovali vůči těmto praktikám absolutní nezájem, proto se od nich později upustilo.⁹⁹ Po nějaké době byli někteří postupně propuštěni na svobodu s tím, že si mají najít civilní zaměstnání, jiní byli odsouzeni na několik let vězení. Internační tábory trvaly do roku 1955.

⁹⁸ VAŠKO 1990 – Václav VAŠKO: Nemlčená kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce 2. Praha 1990, s. 152-153.

⁹⁹ Srov. VLČEK 2003 – Vojtěch VLČEK: Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948-1964. Olomouc 2003, s. 83.

8. Internace

8.

8.1. Internace v Oseku

S pomocí dobrovolníků ze strany milicí¹⁰⁰ a bezpečnosti byly vybrané místnosti v klášteře připravené tak, že již k ránu 14. dubna bylo možno přijímat řeholníky z klášterů, které byly během noci vyklizeny. Ponechaní salesiáni a bohoslovci byli nuceni při této akci pomáhat. Jako první na seznamu dobrovolných pomocníků byl salesiánský kněz P. Josef Novosad a několik dalších vychovatelů a řádových kněží. Bohoslovci, kterých zde bylo asi 30, společně s dalšími, kteří sem byli přivezeni z jiných klášterů, jim byli nápomocni. Když splnili tito bohoslovci svůj úkol, byli v září roku 1950 povoláni k výkonu vojenské služby.

Z vyklizených klášterů ze středních Čech byli přiváženi do Oseku nejdříve františkáni, následně jezuité, redemptoristé, dominikáni, členové řádu těšitelů a benediktini. Odpovědný vedoucí, náčelník Tulach, dohlížel na převoz salesiánů z Trmic, jezuitů z Děčína, kapucínů z Litoměřic, Mostu, Roudnice a Žatce, dominikánů z Ústí nad Labem, augustiniánů z Dolního Ročova, Mimoně a Mostu. Z těchto míst bylo převezeno dohromady 225 řeholníků k datu 19. 6. 1950. Všichni řeholníci byli neustále střeženi dvaceti pěti příslušníky Národní bezpečnosti a sedmi civilními zaměstnanci.

Velitelem kláštera byl Karel Böhm a František Halama. Rozhodnutím Krajského národního výboru v Ústí nad Labem byl P. Jan Kapic zproštěn funkce správce majetku kláštera Osek, protože údajně pominuly důvody, pro které byla národní správa zřízena. Krajský národní výbor v Ústí nad Labem nařídil P. Janu Kapicovi, aby spolu s Karlem Mackem předali veškerý spravovaný majetek cisterciáckého řádu v Oseku zmocněncům, které Krajský národní výbor pověří, aby jejich funkci zastával, s platností dne 25. 4. 1950.¹⁰¹ Řeholníci byli nuceni sami provádět různé adaptační práce. V klášteře bylo pro internaci přizpůsobeno 109 místností, z toho 66 jich bylo obývaných a ostatní sloužily pro různé provozní a administrativní účely, k ubytování ostrahy místnosti a pro vězeňskou korekci určenou pro tresty za různé kázeňské přestupky. Od začátku pobytu internovaných řeholníků se začalo s likvidací hospodářských budov a

¹⁰⁰ Milice byly ozbrojené složky komunistické strany na závodech. VAŠKO 1990 – Václav VAŠKO: Nemlčená kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce 1. Praha 1990, s. 244.

¹⁰¹ Originální listina, kterou obdržel P. Zikmund Jan Kapic a jeho rodina ji vlastní v pozůstalosti.

byl vystavěn vepřín a slepičárna. Osečtí řeholníci byli zaměstnáváni v malé kovovýrobě pro libereckou Kovonu.¹⁰²

Samotná internace v Oseku probíhala tak, že do kláštera, který obývali salesiáni a salesiánští bohoslovci, vnikli členové Lidových milicí. Salesiánské bohoslovce, kteří zde měli teologické učiliště, shromáždili do knihovny, odkud je po skupinách odváděli do jiné místnosti. Tam dostali příkaz svléci se donaha a udělat předklon. Milicionáři provedli bezostyšnou prohlídku celého těla a důkladně prohledali každý kus svrchního oděvu i spodního prádla. Na noc byli opět převedeni do knihovny. K ránu přijela nákladní auta s různým nářadím a slámou na výrobu slamníků. Autobusem byli přivezeni do Oseku všichni salesiáni z českých a moravských komunit. Všichni byli shromážděni v jídelně, kde vyslechli rozhodnutí neuvedeného ministerstva, že salesiánská komunita byla rozpuštěna. Jeden z důvodů rozpuštění komunity bylo, že podřízení řeholníci jsou svými představenými omezováni na svobodě.¹⁰³ Na této skutečnosti nebylo zhora nic pravdivého.

8.2. Denní řád v centralizačních táborech

7.00 budíček, ranní hygiena

6.30 ranní mše svatá

7.00 ranní cvičení, procházení, služby prováděly úklid ubikací a chodeb

7.30 snídane

7.55 nástup k hlášení stavu, řeholníci nastupovali ve skupinách na dvůr nebo na chodbu

8.00 skupináři hlásily stavy, organizačnímu vedoucímu a ten pak veliteli tábora

8.15 osvětová čtvrthodinka, vedená politickým vedoucím

8.30-12.30 denní zaměstnání

12.30-14.00 oběd, při kterém byly předčítány noviny nebo časopisy, pak následoval odpočinek

14.00-18.00 denní zaměstnání, zhruba dvakrát týdně se v době od 16.00-18.00 konala politická výchova, politické přednášky, promítání sovětských filmů

18.00 denní rozkaz, skupináři hlásili stavy, politický vedoucí četl denní rozkaz

¹⁰² Srov. ANTOŠOVÁ 1996 – Jarmila ANTOŠOVÁ a kolektiv (ed.): 800 let kláštera Osek, jubilejní sborník. 1996, s. 84-85.

¹⁰³ Srov. VAŠKO 1990 – Václav VAŠKO: Nemlčená kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce 2. Praha 1990, s. 165.

19.00 večere, poslouchaly se rozhlasové zprávy, četli se noviny, vedly se politické diskuze, dvakrát týdně se promítal film, služba uklízela ubikace a společné prostory, skupinári podávali hlášení o vztazích mezi řeholníky a vedoucími

22.00 večerka¹⁰⁴

8.3. Perzekuce salesiánských kněží a bohoslovců

V letech 1948-1964 bylo vězněno celkem šedesát salesiánů, z toho dva byli odsouzeni podmíněně. František Hnila a Štěpán kardinál Trochta byli odsouzeni k nejvyššímu trestu. Kardinál Trochta byl odsouzen na 25 let a František Hnila na 23 let. V těchto letech bylo vězněno v českých zemích 361 řeholníků a řádových postulantů. Tento počet zahrnuje i několik odsouzených uchazečů o vstup do řádu, kteří se pak řeholníky nestali a také ty, kteří později z řádových společností vystoupili, protože i tito byli odsouzeni za řádovou činnost.¹⁰⁵

Kardinál Trochta byl souzen ve dnech 22. a 23. 7. 1954 Nejvyšším soudem za trestné činy velezrady a špionáže. Důvodem jeho obvinění bylo, že od roku 1947 až do roku 1951 posílal do Vatikánu špionážní zprávy prostřednictvím internunciatury a po jejím zrušení přes západní ambasády. Špionážními zprávami bylo myšleno to, že zasílá zprávy z pastýřských listů, církevních oběžníků, o tom jaké jsou vztahy mezi státem a katolickou církví, zprávy o výsledcích z jednání mezi komunistickými představiteli státu a katolické církve. Rovněž informoval o internaci biskupů, věznění kněží a o Akci K a všech důležitých zprávách o dění v katolické církvi v Československu. Aby se mezi věřící lid dostaly pastýřské listy, nechal je distribuovat v pastoračních kalendářích. Vládnoucí straně vadilo, že biskup Trochta kolem sebe vybudoval tajnou síť vikářů, kteří podle soudu sloužili k nepřátelským činnostem vůči státu. Dalšími nekalostmi, které mu soud zazlíval bylo, že bez vědomí úřadů tajně vysvětil biskupa, několik desítek bohoslovců z litoměřického semináře a osm salesiánských kleriků z Oseku, které vysvětil o Velikonocích roku 1950. Trochta však k vysvěcení obdržel z Vatikánu takzvané fakulty, které mu umožňovaly, aby mohl jmenovat svého zástupce a sloužit mši svatou mimo kostel bez liturgických oděvů a náčiní.

P. Vojtěch Basovník, vyučoval morální teologii na salesiánském učilišti v Oseku. Po zabrání kláštera byl internován v Oseku a v říjnu téhož roku byl odveden

¹⁰⁴ VLČEK 2003 – Vojtěch VLČEK: Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948-1964. Olomouc 2003, s. 85-86.

¹⁰⁵ Tamtéž s. 150-151.

k PTP. Po smrti prvního českého salesiána Ignáce Stuchlého byl zvolen za jeho nástupce. Tuto funkci vykonával jen několik málo týdnů, než byl zatčen. Dva roky byl vězněn, nejdříve ve Valdicích, potom byl přemístěn do dolu ve Rtyni v Podkrkonoší. Z důvodu pozdní a špatné lékařské pomoci zamřel na následky otravy krve 17. března 1955.

P. Ludvík Otradovec byl zaměstnán na Vysoké škole báňské v Ostravě, kde pracoval jako laborant. V dubnu roku 1950 byl převezen do Oseku a v září nastoupil na vojenskou službu. Jeho zdravotní stav mu nedovoloval výkon vojenské služby, proto byl v říjnu propuštěn. Odešel do Opavy a pak se vrátil mezi salesiánské kleriky do Ostravy. V roce 1955 byl odsouzen za sdružování proti republice na dobu čtyř let.

P. Vojtěch Fuglík byl internován v Oseku, krátce poté byl povolán na vojnu, odkud byl ze zdravotních důvodů v lednu 1952 propuštěn a věnoval se mladým salesiánům na Olomoucku.

P. Jaroslav Čuřík, po internaci v Oseku nastoupil na tři a půl roku do vojenské služby k jednotkám PTP.

Salesián P. Stanislav Dvořák byl internován v centralizačním táboře Osek a později převezen do internačního tábora v Želivě. Na svobodu byl propuštěn roku 1956 a začal pracovat na statku u své sestry v Olšence. Rodina však byla nucena v roce 1959 vstoupit do JZD a odevzdat pole. P. Dvořák začal, pak pracoval v JZD jako účetní. V roce 1960 navštívil Československo misionář P. Jan Med, který přijel z Indie. P. Dvořák se s ním setkal a toto setkání se mu stalo osudným. 13. března 1963 byl zatčen z důvodů podvracení republiky a protistátních úmyslů.

V Oseku byli též internováni salesiánští studenti, klerici: Ignác Tatýrek, Antonín Kotulán, Jiří Pavelka, František Chovanec, Josef Šimčík, Josef Pavlas, Zdeněk Chylík, Blažej Šťastný, Emil Sláma, Jaroslav Kopecký.¹⁰⁶

Klerik Jaroslav Kopecký byl v internaci do roku 1952 a pak byl spolu s některými mladými kleriky přesunut na stavbu přehrady Klíčava. Litoměřický biskup, Štěpán Trochta, ho tajně vysvětil na kněze v roce 7. 1. 1961. Klerik Josef Topinka pracoval před zatčením a internací v Oseku jako chemik v pražské pekárně na Vinohradech. Biskup Trochta jej vysvětil na kněze roku 1963. Klerik Josef Pekárek, byl

¹⁰⁶ P. Jaroslav Kopecký narozený 21. 4. 1924 v Sebranicích u Litomyšle je posledním žijícím salesiánem, který žil v klášteře Osek ještě před internací v padesátých letech. Klášter Osek využívali salesiáni pro své studenty, kteří se chtěli stát kněžími Dona Bosca.

zatčen za ilegální činnost v salesiánském řádu, ale v roce 1951 byl propuštěn a začal studovat v Praze na konzervatoři hru na housle a sbormistrovství. V roce 1955 musel nastoupit na vojenskou činnost a v roce 1957 byl nečekaně zatčen. V roce 1965 proběhlo jeho tajné kněžské svěcení.¹⁰⁷

8.4. Vzpomínky na internační tábor Osek

V oseckém internačním táboru nebyli jen salesiáni, ale i řeholníci různých řádů a kongregací. Proto zde uvádím osobní svědectví dvou internovaných.

Prvním je františkán P. Benedikt Holota. „Přesné datum příjezdu si nepamatuji. První, kdo nás z bratří přivítal, byl bratr Karel Dománek, jezuita. Bydlel jsem na cele s několika bratry laiky jezuity. Bylo to velmi dobré společenství. Jejich ukázněnost ve mně vzbuzovala obdiv. Ve volných chvílích jsem se připravoval na zkoušku z Nového zákona a Pavlových listů. Bratři pracovali ve sklárnách v Chomutově. Mne s bratrem Emilem, otcem Bonaventurou a několika ostatními určili pro práci v zahradě. Od rána do večera jsme prořezávali velký sad ovocných stromů. Ráno jsem vylezl na strom a na vedlejší strom vylezl jeden otec Petrin. Byli jsme až ve špičkách stromů, seděli jsme na větvích a probírali jsme spolu filozofii. Jindy jsme dobývali pařezy. Nebylo ale všechno veselé, přišly také těžké chvíle. V takových okamžicích jsem se zašil do kvadratury a přemýšlel o možnostech, i o těch nejhorších, co bude dál. Tenkrát mi bylo dvacet osm let. Všechno jsme brali tak trochu sportovně, ačkoli jsme věděli, že jsme ve spárech řvoucího lva.“¹⁰⁸

Druhým je salesián P. Jan Med. „V noci ze 13. na 14. dubna obklíčily ozbrojené síly řeholní domy hlavních mužských řádů a kongregací na celém území Československa. Zmocněnci je vpustili dovnitř a vzbudili nic netušící řeholníky a poručili jim, aby se rychle oblékli, vzali si s sebou jen to nejnnutnější a nastoupili do připravených autobusů. My salesiáni jsme mířili do Oseku. Zatýkání bylo důkladně promyšleno a provedeno. Kdo nebyl tu osudnou noc přítomen v klášteře a byl na seznamu vypracovaném zmocněnci, tak ho hledali tak dlouho, dokud nebyl nalezen. Transportu se vyhnuli pouze ti, kteří nebyli na seznamu a v tu dobu nepobývali v klášteře. Na některých místech zatýkání probíhalo násilně. Brněnští salesiáni byli do Oseku přiváženi spoutáni po dvou. V autobusu jeli celý den a nebylo jim dovoleno

¹⁰⁷ Srov. VLČEK 2003 – Vojtěch VLČEK: Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948-1964. Olomouc 2003, s. 343-378.

¹⁰⁸ JEŽKOVÁ 2013 – Alena JEŽKOVÁ: Tichá srdce, kláštery a její lidé. Praha 2013, s. 132.

vykonat ani základní lidskou potřebu. Každý autobus měl samozřejmě ozbrojený doprovod. Přísně dbali na to, aby akce proběhla v naprostém tichu a obyvatelé si ničeho nevšimli.“¹⁰⁹

Osobních svědectví je zaznamenáno několik, ale pro svoji práci jsem vybral dvě, abych tím nastínil pohled toho, kdo internací prošel. Někteří pamětníci ještě žijí a jsou svojí věrností Hospodinu velikým přínosem pro dnešní dobu, která mnohdy zapomíná na minulost.

8.5. Hospodaření a život v internačním táboře

V roce 1951 byly zahájeny práce v truhlářské dílně, kde nepřetržitě pracovalo 10 řeholníků, kteří opravovali nábytek svezeny z ostatních klášterů a poté ho nabízeli na trhu. Touto prací bylo získáno pro tábor 4,5 milionu korun. Hospodářský dozorce centralizačního kláštera František Halama navrhol aby, podle jeho slov, neproduktivní a starší řeholníci pětadesáti let byli propuštěni. Měli se vracet ke svým příbuzným, aby se o ně postarali, protože díky jejich odchodu by se mohly zvýšit finanční výsledky hospodaření. Zhruba po roce se stav internovaných řeholníků snižoval. Podle různých kritérií byli řeholníci odváženi na různá místa, nemocní a přestárlí byli propuštěni, docházelo také k úmrtím, až se stav stabilizoval na počtu mezi 150-160 osob.

Aby internovaní řeholníci nepobývali v klášteře jen tak nečinně a tím vyprazdňovali státní pokladnu, bylo zapotřebí je nějak zaměstnat na různé dobrovolné nebo nucené práce, za které získávali finanční odměnu, tu ovšem pobírala správa centralizačního kláštera. Například se pracovalo pro sklárny v Duchcově, keramičku v Libkovicích, pilu v Jeníkově a Komunální služby v Oseku. Ostatní byli zařazováni do vlastní výroby v klášteře, například v truhlárně, v zelinářství, v sadařství, ve stájích, ve vepříně, v slepičárně, v kuchyni a na jiných různých místech kláštera, kde bylo potřeba. Dokladem o zaměstnávání řeholníků mimo klášter jsou smlouvy, které byly uzavírány s organizacemi, které řeholníky zaměstnávaly. Kupříkladu při stáčení piva v pivovaru v Duchcově pracovali řeholníci za mzdu, která byla vyplácena správě kláštera. Pracovní doba byla od 14:00 do 22:00 hodin. Řeholníci museli pokrýt odpolední směnu, na kterou pivovar nenalezl dělníky.

¹⁰⁹ Srov. KŘÍŽKOVÁ 1996 – Marie Růt KŘÍŽKOVÁ: Kniha víry, naděje a lásky, 70 let působení salesiánů v Čechách a na Moravě. Praha 1996 s. 91-92.

Řeholníci museli zásadně pracovat v naprosté odloučenosti od civilních zaměstnanců. Ti, kteří s nimi museli nezbytně přijít do styku, byli vhodnou formou poučeni, aby s nimi nevedli rozhovory. Vedení závodu se zavázalo, že řeholníky bude usměrňovat politicky. Toto byl jediný možný styk řeholníků s vnějším světem. Vedení centralizačního tábora mělo pravomoc k tomu, aby mohli povolovat opuštění uzavřeného prostoru jen za prací nebo do nemocnice, a to pouze za doprovodu referenta. Opuštění prostoru za výhradně soukromými záležitostmi mohl zpočátku povolit jen Státní úřad pro věci církevní, a to až po konzultaci s hlavní správou Státní bezpečnosti. Později však, zejména když počet internovaných narostl po vyklizení ženských klášterů, mohl povolení vydat Okresní výbor KSČ po předchozí konzultaci s církevním referentem. Hlavními dohlížiteli byli vybraní pracovníci ze Státního úřadu pro věci církevní a později jimi byli pracovníci z církevního sekretariátu vlády a ministerstva školství a kultury.

Jeden z dohlížitelů byl Vladimír Zedler, jež byl dosazen do funkce přednosta Náboženské matice, ten plnil do písmene všechny komunistické předpisy namířené proti řádům. Obklopil se dvačtyřiceti příslušníky Státní bezpečnosti a těmi obsadil klíčové funkce v Náboženské matici, v České katolické charitě a v Centralizačních táborech. S těmito svými spolupracovníky pak uskutečňoval proticírkevní politiku včetně násilí a masového porušování základních lidských práv řeholníků a řeholnic.

Do vedení Katolické charity se dostal Miroslav Wajsl, který společně s Josefem Plojharem¹¹⁰ a Janem Márou byli čelními utlačovateli řeholí. Nepopsatelným způsobem ničili a na různá místa rozvezli nepřeborné množství uměleckých a kulturních památek a cenností, které po staletí řeholníci v kláštorech shromažďovali a uctívali po mnoho generací. Sakrální předměty a pomůcky z drahých kovů a ornátů byly vyvezeny přes podnik zahraničního obchodu Darex, který anonymně vykupoval předměty z drahých kovů, nebo byly prodány v bazarech. Do dnešní doby se neví, kde skončilo 120 krabic s cennostmi z drahých kovů, které byly uloženy v trezoru Státní banky. Pouze část z nich se dostala do Státní zkušebny pro drahé kovy s úmyslem získat surové zlato. Běžné vybavení kláštera bylo přenecháno různým organizacím. Například nábytek,

¹¹⁰ Josef Plojhar, římskokatolický kněz, který i přes důrazný zákaz biskupů v politické činnosti vstoupil do politiky a stal se ministrem zdravotnictví. Za tento přestupek byl suspendován. V důsledku usnesení biskupské porady 3. května 1948 bylo dáno na vědomí, že kněz který by bez dovození svého ordináře kandidoval, bude ipse facto suspendován, zbaven pravomoci sloužit mši svatou a vykonávat kněžské povinnosti. Srov. VAŠKO 1990 – Václav VAŠKO: Nemlčená kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce 2. Praha: 1990, s. 39-40, 30.

psací stroje, učební pomůcky využil Svaz české mládeže, školy nebo i sekretariát Komunistické strany.

8.6. Budování Charitního domu pro řádové sestry

Do roku 1953 byli v oseckém klášteře internováni řeholníci, které postupně přemísťovali do různých internačních klášterů napříč všemi řeholemi a v polovině tohoto roku byli z Oseku vyvezeni nebo propuštěni poslední řeholníci. Koncem června bylo do kláštera převezeno asi třicet řeholnic, které byly předtím internovány v klášteře v Hejnicích. Hlavním zmocněncem nad řeholními sestrami byl ustanoven Josef Souhrada, příslušník Státní bezpečnosti, uvolněný pro tento účel zvláštním rozkazem ministerstva národní bezpečnosti. Práce schopné řeholnice byly nasazeny do výrobních podniků v okolí kláštera.

Osecký klášter získal nový název: Charitní dům. 1. října 1953 byl klášter předán do správy obrozené České katolické charity. V právních stanovách byl nazván jako Zopatřující ústav pro vysloužilé řeholnice.¹¹¹ A v roce 1954 zde byl zřízen charitní domov pro tři sta sester ze šesti různých řeholí. Sestry zde žily do roku 1993.¹¹² V čele této organizace stál, komunistický režimem dosazený, řeholník Jan Mára, člen Rytířského řádu křížovníků s červenou hvězdou. Byl tam dosazen pouze jako duchovní osoba, která měla krýt komunistické plány spojené s hospodařením v kláštorech. Správci oseckého kláštera hospodařili po svém, nic a nikdo jim nebránil ve správě budovy. Kradlo se, plnilo se vše, co bylo použitelné, opravy se prováděli jen ty nejnnutnější, a to ještě takovým způsobem, jaký je neslučitelný s lidským rozumem. Devastace klášterního areálu došla tak daleko, že v roce 1966 požádala správa objektu Charita a Náboženská matice o předání části objektu památkářům. Byly jim také svěřeny umělecké předměty, které zde ještě zůstaly po častých nájezdech kunsthistoriků a muzejníků, kteří tím tak obohacovali státní galerie, muzejní sbírky a mnohdy i své vlastní sbírky. Za správce tohoto institutu byl jmenován František Halama. Charita vytvářela pro internované řeholnice nelidské podmínky pro život. Bezbožní správci a téměř celý personál šikanoval a urážel řeholní sestry. Byly nuceny samy vykonávat nejtěžší práce spojené s provozem a životem v klášteře. Snad nejtěžší prací v zimním období bylo přinášet palivo na vytápění několika desítek kamen pomocí řetězového

¹¹¹ Srov. ANTOŠOVÁ 1996 – Jarmila ANTOŠOVÁ a kolektiv (ed.): 800 let kláštera Osek, jubilejní sborník. Osek 1996, s. 84-87.

¹¹² JEŽKOVÁ 2013 – Alena JEŽKOVÁ: Tichá srdce, kláštery a její lidé. Praha 2013, s. 125.

výtahu na uhlí.¹¹³ Paralelně se životem sester v klášteře byly prováděny prohlídky pro veřejnost. Sestry se však s turisty nesetkaly, protože byly od sebe dobře odděleny. Prohlídka zahrnovala prohlídku v kostele, kapitulní síň a křížovou chodbu.¹¹⁴ Průvodci byli dostatečně vyškoleni tak, aby nijak turisty nábožensky neovlivnili.

8.7. Konečné období internačního tábora

Podle personální knihy, která se dodnes dochovala, dosáhl počet řeholníků, kteří prošli internačním táborem Osek na 694 osob. Z toho vyplývá, že téměř polovina internovaných řeholníků prošla internací v Oseku. Prvním z nich byl salesián P. Josef Novosad, nejmladším byl salesián P. Josef Preisler, narozen 18. 1. 1932, a nejstarším byl redemptorista Bernardin Čáka, narozený 29. 5. 1864, kterému bylo při deportaci 86 let.

O tomto hrůzném činu Komunistické strany, který byl soudruhy nazván Akce K, vyklízení klášterů, se dozvěděla i zahraniční společnost a stalo se to předmětem světového skandálu, o kterém se též dozvěděl svatý otec Pius XII., četní oficiální představitelé západních států a evropské osobnosti kulturního a politického života. Komunistický režim se s touto pro ně nepříjemnou situací vypořádal tak, že místo označení internačních klášterů se začalo používat označení centralizační klášter a dozorcům se začalo říkat referenti.¹¹⁵ Tyto nesmazatelné události zůstanou však navěky zapsány v historii oseckého kláštera. Kéž se mnozí poučí a tyto hrůzné události se v tomto klášteře ani v českém národě neopakují.

¹¹³ Srov. ANTOŠOVÁ 1996 – Jarmila ANTOŠOVÁ a kolektiv (ed.): 800 let kláštera Osek, jubilejní sborník. Osek 1996, s. 87-88.

¹¹⁴ Srov. FEUERBACH 2012 – Mario FEUERBACH: Klášter Osek, poutní místo Mariánské Radčice a cisterciáci. Litvínov, 2012, s. 77.

¹¹⁵ Srov. ANTOŠOVÁ 1996 – Jarmila ANTOŠOVÁ a kolektiv (ed.): 800 let kláštera Osek, jubilejní sborník. Osek 1996, s. 88.

9. Snaha o návrat německých oseckých cisterciáků zpět do Oseku

9.

9.1. Pražské jaro 1968

Rok 1968 byl ve znamení uvolnění politického systému v Československu, proto osečtí mniši žijících v Německu přemýšleli o návratu zpět do Oseku. Tehdy zažehla opět malá jiskra naděje na návrat zpět do kláštera nebo alespoň spravedlivého posouzení otázky sudetských Němců.¹¹⁶ Jejich úsilí však bylo marné, protože Komunistická strana neumožňovala obnovení mužských řeholních komunit.

9.2. Ustanovení převora německé osecké komunity

O Velikonocích roku 1970 se setkala malé společenství oseckých cisterciáků žijících v Německu s generálním opatem Sieghardem Kleinerem ve východním Berlíně. Jeho vycestování do NDR bylo i přes osobní snahy biskupa Spülbecka několikrát zabráněno. Výsledkem jeho návštěvy bylo ustanovení P. Ewalda Fuchse převorem administrátorem malé cisterciácké komunity. P. Ewald byl velký optimista, avšak mnišskému způsobu života byl za léta prožitá v klášteře značně vzdálen. Roku 1976 převzal P. Ubald Kansy úřad a titul převora administrátora pro roztroušené osecké konventuály Osek-Rosenthal a Langwaden. Převor Ubald se také staral o to, aby se naučil hornolužickosrbskou řeč a měl takové znalosti, aby bez problémů ovládal hovorovou řeč a mohl bez problémů sloužit lidem tohoto kraje. Po roce 1990 se P. Ubald obzvláště zasloužil o znovuvytvoření moravského kláštera Porta Coeli v Tišnově u Brna.¹¹⁷

9.3. Rok 1990 a volba oseckého opata

Roku 1990 se změnil řádově právní status pro komunitu Osek-Rosenthal. V roztroušeném oseckém konventu také vznikla myšlenka na návrat do společného domu v klášteře Osek. Všichni němečtí osečtí mniši schopni volby se společně sešli a zvolili v Langwadenu tamějšího převora delegáta Bernarda Thebe za opata do kláštera Osek, se všemi právy a povinnostmi jako opat. Bohužel se nesplnila očekávání ohledně znovuoživení oseckého řádového života navzdory enormní snahy opata Bernarda. Několik mnichů do Oseku přišlo, ale dlouho zde nepobyli. Zůstal zde pouze jeden,

¹¹⁶ Ze svědectví P. Norberta Rauera, narozeného v roce 1945.

¹¹⁷ Tamtéž.

P. Charbel Schubert.¹¹⁸ Nový opat Bernard Thebe, přišel z německého kláštera v Langwadenu do zcela zdevastovaného kláštera v Oseku. Nový opat se neměl v klášteře ani na co posadit, protože veškeré vybavení kláštera bylo rozkradeno a nový opat musel vše začít budovat od začátku. Jeho prvním úkolem bylo upravit vlastnické vztahy ke klášteru tak, aby mohla začít materiální a duchovní obnova kláštera. Pochopení se mu dostalo u nástupce jednoho z největších viníků, u Náboženské matice. Ta se díky novému vedení navrátila k původnímu poslání, sloužit římskokatolické církvi a pomohla k tomu, aby mohl být klášter navrácen.

V administrativním procesu snahy o navrácení kláštera zpět cisterciákům byly odhaleny zřůdnosti majetkových přesunů, ke kterým docházelo za předchozího režimu. Nalezla se i právní cesta spočívající v tom, že Náboženská matice, která neoprávněně získala klášter se vším, co k němu příslušelo, darovala zpět klášter cisterciáckému řádu těsně před skončením totalitního režimu. Naopak Památkový ústav v Ústí nad Labem opustil klášter velice neochotně, aniž by řádně předal zanechané kulturní památky, o které se tak nedostatečně staral. Ostatní organizace, jako jsou muzea a galerie, které mají ve svých expozicích a depozitářích nejvzácnější osecké památky, je odmítají vydat a nadále je zadržují.¹¹⁹ Poslední cisterciácký mnich kláštera Osek, P. Charbel Schubert, byl po smrti opata Bernarda¹²⁰ byl rozhodnutím generálního opata přeložen do Bochumu-Stiepel, kde žije dodnes.¹²¹

9.4. Současnost

Ve dnech 1. a 2. srpna 2011 se konala v německém Waldsassen pracovní schůze přátel opatství Morimond ve Francii a Spolek přátel kláštera Osek, kde se jednalo o budoucnost oseckého kláštera. Jednání dospělo k názoru, že alespoň v dohledné době je vyloučené znovuosídlení kláštera cisterciáky. Na jednání se probíraly i možnosti využití celého areálu. Dospělo se k názoru vytvořit takzvanou pracovní skupinu Osek pod vedením generálního prokurátora, dále pak možnost konat každoroční Evropské cisterciácké dny, vybudovat spolupráci s trapisty z Nového Dvora a udržovat kontakty mezi řádem, správcem kláštera, biskupem litoměřickým, cisterciáčkami v Mariensternu, Marienthalu a Waldsassenu, s oblátý Panny Marie, německým kruhem přátel kláštera

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ Srov. ANTOŠOVÁ 1996 – Jarmila ANTOŠOVÁ a kolektiv (ed.): 800 let kláštera Osek, jubilejní sborník. Osek 1996, s. 89.

¹²⁰ Opat Bernard Thebe zemřel 27.3.2010.

¹²¹ Ze svědectví P. Norberta Rauera, narozeného v roce 1945. Svědectví bylo zasláno e-mailem 21. 10. 2013.

Osek, a evangelickými cisterciáckými dědici v Německu. Generální opat zvažuje o předání kláštera do opatrování biskupu litoměřickému.¹²² Litoměřický biskup Jan Baxant má jako dispozici dosadit do kláštera administrátora nebo faráře, který tam bude moci vykonávat duchovní správu. V současné době tam dojíždí duchovní správce z Mariánských Radčic německý kněz P. Michael Philipp Irmer.¹²³ Prohlídky pro turisty se v klášteře konají každý den kromě pondělí. Při prohlídce se turisté dozvědí o vzniku kláštera a cisterciáckém řádu, z historie 20. století se však turisté mnoho nedozvědí. Jedním důvodem je, že toto období historie není zcela zpracováno a mnohé se ještě neví. Návštěvník shlédne interiér kostela, křížovou chodbu a kapitulní síň, která je jednou z nejstudenějších místností v celém klášteře. Během roku se v klášteře pořádají koncerty, vernisáže, přednášky, výstavy, pěvecká soustředění, hudební festivaly a duchovní cvičení.

¹²² Srov. FEUERBACH 2012 – Mario FEUERBACH: Klášter Osek, poutní místo Mariánské Radčice a cisterciáci. Litvínov 2012, s. 79.

¹²³ Ze svědectví litoměřického biskupa Jana Baxanta, narozeného roku 1948, při osobním setkání dne 20. 3. 2014.

Závěr

Předložený nástin si nemůže činit nárok na úplnost zpracování, protože téma si neslo za cíl seznámit čtenáře s cisterciáckou spiritualitou a způsobem života, zevrubné popsání nejdůležitějších událostí spojených s oseckým klášteřem. V historii se objevuje mnoho lidských příběhů a osudů, což vede ke stálé otevřenosti k dalšímu studiu a bádání. Hlavní přínos této práce může spočívat v tom, že se jedná o první zpracování souhrnného nástinu dějin oseckého kláštera ve 20. století. O klášteře bylo napsáno již několik knih, ale žádná z nich nepopisuje samostatné události 20. století.

Dá se říci, že cisterciácký ideál si od svého počátku zachovává svoji autonomii až do dnešních dnů. Život v samotě, v mlčení a současně touha po vnitřním pokoji, zříkání se sebe sama má smysl proto, aby se následováním Krista v cisterciácké kontemplaci naplňovalo a žilo evangelium. Cisterciácká spiritualita a život prošel v průběhu staletí několika proměnami. První mniši obývali nehostinné krajiny, kam by nikdy nikoho nenapadlo, že by se tam usídlil. Byla to většinou místa uprostřed lesů a bažin. Dnešní cisterciácké kláštery se převážně nacházejí uprostřed lidské civilizace a většina z nich byla zbudována z popudu šlechtických rodin. Původním ideálem svatého Bernarda bylo žít z výtěžku vlastních rukou, co si sami mniši vypěstují, to budou jíst a bude jim poskytovat obživu. Práce a modlitba, to je hlavní poslání mnišského cisterciáckého řádu i dnes. V tichu mluví Bůh. V prostorách kontemplativního cisterciáckého kláštera poznává řeholník velikost a krásu Boha Stvořitele. Benediktovo řádové motto: Ora et labora - Modli se a pracuj, které převzali cisterciáci, mají stále před očima a naplňují je svým životem skrytým v Bohu za zdmi kláštera.

Použitá literatura nemůže popsat veškeré události spojené s osudy oseckých cisterciáků, internovaných řeholníků a zaměstnanců kláštera, protože každý člověk má svůj životní příběh a vzpomínky. Snažil jsem se zaznamenat několik osobních svědectví lidí, kteří si v živé vybavují, co se tehdy stalo, to může pomoci k ucelenému pohledu na dějiny osudu kláštera. Vždy to budou spojené vzpomínky s osudem národa, který ve 20. století prošel mnoha temnými obdobími. Nevyčerpal jsem též všechna svědectví internovaných osob, neboť ještě mnozí žijí a své příběhy uchovávají na dně své duše. Nezabýval jsem se podrobně životem a posláním posledního oseckého opata Bernharda Thebe. Jeho osobnost by si sama zasloužila samostatné zpracování, protože jeho

působení v Oseku je zaznamenané ve spoustě lidí, jimž rozdával radost a odvahu v následování Krista a naplňování evangelia.

Důležitou částí práce je písemné svědectví Johanna Bartla, správního úředníka a nebýt jeho příběhu, byla by značná část historie počátku odsunu německých cisterciáků umlčena. Nejednalo se pouze o události uzavřeného klášterního života, ale také zde vystupuje role místních obyvatel a jejich vliv na ně. Tomu dosti napomohl příchod salesiánů roku 1946 a jejich činnost v obci a okolí.

Období padesátých let bylo pro všechny řeholníky a kněze velikou životní zkouškou, které bylo ve znamení mnohých výsledků, věznění a poprav. V tomto období si česká katolická církev získala pro Boží království mnoho světců, u některých se již zahájil proces blahorečení.

Po roce 1989 obnovila většina řádů a kongregací znovu své působení po násilném ukončení v padesátých letech 20. století. I do oseckého kláštera se vrátil život. Tehdy klášter opět obsadili cisterciáci. Dne 21. března 1991 přišel opat Bernhard Thebe v pořadí jako čtyřicátý pátý. Přestože byl klášter zcela zdevastován, dokázal v krátké době jej učinit alespoň z části obyvatelným. Po opatově smrti v roce 2010 rozhodl generální opat, že cisterciák P. Schubert nemůže v klášteře zůstat sám a tak tvořit komunitu. Od té doby je klášter osiřelý a v dohledné době se neuvažuje, že by nějaký cisterciák přišel a obnovil zde komunitní život.

Období od roku 1945–1990 patří nepochybně k těm nejtemnějším v celé historii oseckého kláštera. Staletí píle, práce, dřiny a usilovného snažení v mnišském odříkání se tomuto světu ve prospěch budování Božího království na zemi a službě lidem z blízkého i dalekého kraje se obrátilo téměř vniveč. Zbývá už je věřit a doufat, že Bůh toto místo, které bylo po několika století duchovně živé, znovu probudí k životu.

Seznam použitých zkratek

Čp. – číslo popisné

DDR – Německá demokratická republika

Dr. – Doktor

JUDr. – doktor práv

JZD – Jednotné zemědělské družstvo

Km – kilometrů

KSČ – Komunistická strana Československa

MNV – Místní národní výbor

NSDAP – Národně socialistická německá dělnická strana

P. – pater (označení kněžského titulu)

PTP – Pomocné technické prapory

SA – organizace, která náležela k Národně socialistické německé dělnické straně

SDB – salesián Dona Bosca

SNB – Sbor národní bezpečnosti

Srov. – srovnej

S. – strana

SS – ozbrojená organizace Národně socialistické německé dělnické strany

Sv. – svatý

Tzv. – tak zvaně

USA – Spojené státy americké

ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa

Seznam použitých pramenů a literatury

Literatura a články ve sbornících

ANTOŠOVÁ 1996 – Jarmila a kolektiv (ed.): 800 let kláštera Osek, jubilejní sborník. Osek 1996.

BALÍK, HANUŠ 2007 – Stanislav BALÍK, Jiří HANUŠ: Katolická církev v Československu 1945-1989. Brno 2007.

BOHÁČ 1999 – Zdeněk BOHÁČ: Atlas církevních dějin českých zemí 1918-1999. Kostelní Vydří 1999.

BUBEN 2004 – Milan BUBEN: Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích – mnišské řády II. díl/2 svazek. Praha 2004.

DACHOVSKÝ 1997 – Karel DACHOVSKÝ: Svatý Bernard z Clairvax. Olomouc 1997.

FEUERBACH 2012 – Mario FEUERBACH: Klášter Osek, poutní místo Mariánské Radčice a cisterciáci. Litvínov 2012.

FRANZEN 1992 – August FRANZEN: Malé církevní dějiny. Praha 1992.

HOLZHERR 2001 – Georg HOLZHERR: Řehole Benediktova, uvedení do křesťanského života. Praha 2001.

HRUDNÍKOVÁ 1997 – Miriam HRUDNÍKOVÁ: Řeholní život v českých zemích. Kostelní Vydří 1997.

CHARVÁTOVÁ 1998 – Kateřina CHARVÁTOVÁ: dějiny cisterciáckého řádu v Čechách. Praha 1998.

JEŽKOVÁ 2013 – Alena JEŽKOVÁ: Tichá srdce, kláštery a její lidé. Praha 2013.

JIRÁSKO 1991 – Luděk JIRÁSKO: Církevní řády a kongregace v zemích českých. Praha 1991.

KADLEC 1991 – Jaroslav KADLEC: Přehled českých církevních dějin 1. Praha 1991.

KAPLAN 1993 – Karel KAPLAN: Stát a církev v Československu 1948-1953, Brno 1993.

KŘÍŽKOVÁ 1996 – Marie Růt KŘÍŽKOVÁ: Kniha víry, naděje a lásky, 70 let působení salesiánů v Čechách a na Moravě. Praha 1996.

- LINDER, MALECHA 2013 – Johanna LINDER, Corinna MALECHA: Zůstali tu s námi, bei uns verblieben. Praha 2013.
- POJSL 2006 – Miloslav POJSL (ed.): Cisterciáci na Moravě – sborník k 800. výročí příchodu cisterciáků na Moravu a počátek Velehradu. Olomouc 2006.
- POLC 1995, Jaroslav POLC: Církevní dějiny 2,3. Praha 1995.
- STEHLÍKOVÁ 1996 – Dana STEHLÍKOVÁ a kolektiv(ed.): 800 let kláštera v Oseku (kat. výst.). Praha 1996.
- ŠPIDLÍK 1972 – Tomáš ŠPIDLÍK: Prameny světla. Řím 1972.
- VAŠKO 2004 – Václav VAŠKO: Dům na skále – církev zkoušená 1. díl 1945-1950. Kostelní Vydří 2004.
- VAŠKO 1990 – Václav VAŠKO: Neumlčená kronika katolické církve v Československu po 2. světové válce 1. Praha 1990.
- VAŠKO 1990 – Václav VAŠKO: Neumlčená kronika katolické církve v Československu po 2. světové válce 2. Praha 1990.
- VLČEK 2003 – Vojtěch VLČEK: Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948-1964. Olomouc 2003.
- VLČEK, SOMMER, FOLTÍN 1998 – VLČEK, SOMMER, FOLTÍN: Encyklopedie českých klášterů. Praha 1998.

Orální pramen

Orální pramen: Mons. Jan Baxant, biskup litoměřický, narozen v roce 1948. Záznam pořízen při osobním setkání dne 20. 3. 2014.

Orální pramen: P. Benno Beneš narozen roku 1938. Záznam pořízen telefonicky dne 28. 12. 2012.

Orální pramen: P. Jaroslav Kopecký narozen 21.4.1924. Záznam je z e-mailové korespondence 10. 3. 2014.

Orální pramen: P. Norbert Rauer narozen v roce 1945. Záznam pořízen z e-mailové korespondence 21. 10. 2013.

Orální pramen: Anna Veberová narozena v roce 1933. Záznam pořízen při osobním setkání dne 30. 12. 2012.